

I. évfolyam.

4. szám.

1920 november 1.

NAPKELET

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Shakespeare

Irta: Janovics Jenő

bban a gazdag örökségben, amit Shakespeare az emberiségre hagyott, három évszázad óta kutatnak versenyezve, minden kultúrnemzetnek tudósai és dráma-bíráói — hivatottak és erőszakoskodók, bölcsek és szórszálhasogatók, lelkesek és fontoskodók, őszintén rajongók és pedáns törtétek — rejtett kincseket keresve a sorok között, melyek pedig olyan egyszerűek és világosak, mint a kinyilatkoztatás, burkolt gondolatokat, még föl nem fedezett, örökéletű törvényeket és titkos értelmet hajszolva a kristályosan átlátszó és puritánságig őszinte szándék mögött is.

A Shakespeare-vizsgálatból a dramaturgiának példátlanul dús kincses-háza épült, telve az ítélkezés és következtetés, a megállapítás és okulás ragyogó gyöngyeivel, de itt-ott az új fölfedezésekre vágyó különcködés, az eredetiség után lihegés homályos, fölösleges és ártalmas ferdeségeivel.

A komoly és objektív Shakespeare-bűvárlat üdítő és gazdagságban kiapadhatatlan forrást nyitott meg minden idők drámaírója és esztétikusa számára, de ezt a fenékgig átragyogó forrást a feltűnni vágyók és új szenzációkat hajhászók elég népes és túlságosan hangos tábora igyekszik önkényesen belédobott kavicsokkal zavarossá és homályossá tenni.

Természettudósok és jogászok, orvosok és rendőrtisztviselők, pszichiáterek és csillagvizsgálók, papok és nyelvtudósok, szociológusok és katonák, filozófusok és pedagógusok, udvaroncok és historikusok vetélkednek abban, hogy kinos erőlködéssel kimutassák, milyen tág és mérhetetlen volt a Shakespeare ismerete a természettudományokban, milyen járatos és biztos volt a legbonyolultabb jogi kérdések megvitatásában, mennyire megelőzte korát az orvosi tudományban, milyen kitűnő detektív és kriminalista volt, milyen mélységes és pontos volt a szaktudása az emberi elme zavarainak titkos rejtelmeiben s a csillagok járásának még föl sem fedezett útjaiban, milyen őszinte és fanatikus volt a vallásos meggyőződése, milyen alapos volt bibliaismerete, milyen bátor és képzett a nyelvújításban, milyen folyékony volt a szíve az elnyomottak és gyöngék panaszai iránt s milyen erőteljes a hangja azok védelmében, a metafizikában milyen századokat átfogó és felsőbbes volt a felfogása s a pedagógiában milyen liberális és egészséges a rendszere, milyen biztonsággal és hajlékonysággal forgott a királyi udvar síma parkettjén, a körmönfont ceremóniak labirintusában s milyen mérhetetlen gazdag és egyéni volt történelmi tudása.

A komoly kritikának e zürzavarban nemcsak Shakespearerel kellett foglalkoznia, hanem fáradságos munkával le kellett hámoznia azokat a cífraságokat és értelemzavaró magyarázatokat is, melyekkel túlbuzgó irodalmi bányászok fölösleges dicsőítése elhomályosította e műveket.

Igy Brandesben csodálatot kelt Shakespeare „természeti ismerek-

tulajdonítanak s amiknek tömege egy gyarló emberi koponyában — bármilyen gazdag, termékeny és fogékony legyen is az — el sem férhet.

S ebből a tényből igen sokan nem azt a következtetést vonják le, hogy meg kell vizsgálni a tudálékos boncolgatások bizonyítékait, hanem azt, hogy miután Shakespeare nem rendelkezhetett az enciklopedikus ismereteknek azzal a mérhetetlen tárházával, amit magyarázó műveiből kihámoznak, tehát nem is ő írta a drámákat. Vagy legalább is nem egyedül írta. Így keletkeztek azután a különféle babonák, melyek közül a legállhatatosabban a Bacon-elmélet kísértett. Ha nem Shakespeare írta a világirodalom e nagyszerű remekeit, hát akkor ki írta? Vagy kik írták? Vagy kik voltak a Shakespeare társszerzői? E probléma századokon keresztül újra meg újra felbukkant. A megoldás nehézsége abban állott, hogy kortársai közül senkiről sem lehetett több joggal föltételezni, hogy különb író, művész, tudós, vagy költő lett volna, mint Shakespeare. Egy lényesen világító elméje s magasan kiemelkedő szellemi nagysága volt e kornak: Francis Bacon. Nosza, reá fogták tehát a Shakespeare műveinek apaságát s izzadságos erőfeszítéssel igyekeztek hitük számára hívőket toborozni. S nem gondolják meg, hogy ha el is tekintünk annak a vizsgálatától, meg volt-e benne a költői elhivatottság korok és emberek fölött uralkodó felsősége, egy nagy ország vezető államférfija, aki súlyos politikai gondjai mellett a legalaposabb s legmélyebb filozófiai vizsgálatoknak szentelte szabad idejét, az emberfölöttien nagy feladatok elvégzése mellett alig lett volna képes a Folioiban megjelent-harminchét irodalmi kolosszus megteremtésére.

A legújabb elmélet a Gordon Graighé, a ki megállapítja, hogy Shakespeare csak a vázait, a kereteit szerkesztette darabjainak, tartalommal a korabeli színészek és színházigazgatók föltölték meg. Ez az elmélet sem volt ugyan merőben új, azonban ennyire apodiktikusán és vakmerően még nem jelentkezett. Ime, Shakespeare divatos hírű honfitársának okoskodása: Hogy van az, hogy Shakespeare kézíratai — harmincnál több darabról van szó — sohasem voltak megtalálhatók? Hogy van az, hogy soha e kézírásoknak még csak egyetlen egy sora sem volt megtalálható? Hogy van az, hogy a harminc és egy néhány darab közül bár csak egyetlenegynek is a kézírata sem maradt reánk? Pedig szerfölött érdekes és tanulságos látvány lett volna e kézirat, amelyről Ben Jonson azt regéli nekünk, hogy egyetlenegy sorában sem volt javítás, vagy törlés.

Egy ilyen különleges dokumentumot igazán meg kellett volna őrizni. Ki semmisítette tehát meg? Kinek volt arra gondja, hogy a kéziratoknak egyetlenegy sora se maradjon meg az utókor vizsgálata számára?

Talán Shakespeare semmisítette meg? És ez esetben miért semmisítette meg olyan óvatos és féltő gondossággal akkor, amikor a darabok már ki voltak nyomtatva? Úgy vélem, — így folytatja okoskodását Gordon Graigh — hogy Shakespeare semmisítette meg őket és pedig igen természetes és érthető okból, Shakespeare, aki izzig-vérig emberi lény volt s a mellett inkább író, mint színész.

Igen sokan megállapították már azt, hogy valami titokzatosság lebeg a shakespearei drámák szerzője körül és ha némelyek meglegedtek azzal a megoldással, hogy ráfogták az apaságot egy másik íróra, a kutatók legtöbbje nem érte be ennyivel, mert ha van valami, ami igazán rejtélyes, az

épen az az egyszerű tény, hogy ezeknek a drámáknak kolosszális nagysága és tömege nem születhetett meg egyetlenegy emberi agyból.

De akik így gondolkoznak, azok viszont nehezen tudják elképzelni, hogy két, vagy három költő miképpen ilhették évek hosszú során át szorosan egymásmellett és miképpen komponálta lankadatlan együttműködéssel ezeket a grandiózus csodákat? Megkockáztatok egy föltevést, amely épen annyira csak föltevés, mint a főbbi „bizonyítékok“, amelyek Shakespeareről hatalmas közetekké tömörültek; úgy vélem, hogy tényleg van bizonyos titokzatosság a színdarabok apasága körül, azonban ez a titokzatosság korántsem olyan mély, mint gondolják s épen ezért maradt észrevétlen azok előtt a bányászok előtt, akik oldalra nem tekintve folyton a mélységek felé ástak. Az én hitem az, hogy e drámákat tényleg Shakespeare írta, de a színház igazgatójának s a közreműködő színészeknek szoros együttműködésével; valóban úgy kell lennie, hogy az egész társulat, amely a darabokat előadta, résztvevő egy-szersmind azoknak kigondolásában, fölépítésében, szerkesztésében s ha a kéziratokba bepillantást nyerhetnének, ott a javításoknak, toldásoknak, rövidítéseknek egész tömegét fedezhetnék fel.

Azt hiszem, hogy a rögtönzők — s ennek a kornak a színészei valamennyien pompás rögtönzők voltak — társszerzői voltak a vígjátékoknak s a tragédiák legtöbbszörének is. Meg vagyok róla győződve, hogy a darabok a fejlődésnek három periodusán mentek keresztül, míg mostani irodalmi formájukat nyerték.

Az első periodus a vázlatos keret volt, a második periodus a színpadi forma volt — s ebben a periodusban igen sok és heves vitatkozás születt meg új jeleneteket heteken át, a próbák alatt épen úgy, mint az előadások folyamán — a harmadik periodusban pedig a darab visszakerült a költőhöz, aki azt revidálta, mielőtt nyomdába adta volna.

S a bizonyítékok?

Gordon Graigh két döntő bizonyítékra hivatkozik: Hamletnek az 1603-ban megjelent első — inkább színpadias, hevenyészett — kiadására s az 1604-ben megjelent irodalmi formájára. Nagyon veszedelmes bizonyíték. Mert igaz, hogy a két kiadás között vannak scenikai és főleg stílusbeli különbözőségek, de épen Hamletnél, a legtökéletesebb s legegységesebb irodalmi konstrukciónál hivatkozni arra, hogy a tartalom nagyrészt színészek rögtönzése születte, épen Hamletnél, amelyben Shakespeare valóságos gyűlölettel fordul a színpadi rögtönzők ellen, ilyen merész s komolyan alig vehető föltevés: „Oh, a lelkem facsarodik belé, — így fakad ki Hamlet — ha egy tagbaszakadt, parókás fejű fickót hallok, hogyan tépi foszlánnyá, csupa rongyokká a szenvedélyt, csakhogy a földszint állók füleit megrepessze. Kiknek legnagyobb részét semmi egyéb nem érdekli, mint a kimagyarázhatatlan némajáték és zaj. Én az ilyen fickót megcsapatnám, amiért a dühöncöt is túlozza és heródesebb Heródesnél... Illeszd a cselekvényt a szóhoz, a szót a cselekvényhez, különösen figyelve arra, hogy a természet szerénységét által ne hágd... Nő meg, aki köztetek a bohócot játsza ne mondjon többet, mint írva van neki; mert vannak azok közt is, kik magok nevetnek, hogy egy csapat bárgyú néző utánok nevéssen; ha szinte a darabnak épen valamely fontos mozzanata forog is fent. Ez gyalázatosság és igen szomorú becsvágyra mutat a bohóc részéről, ki e fogással él.“ Tökéletesebb meghatározása, szigorúbb

elhatárolása s egyszersmind magasztalóbb elismerése nincs a színész igazi hivatásának e soroknál.

Senki sem becsülte többre a színész munkáját, mint Shakespeare. De senki sem ostorozta olyan kíméletlenül, mint ő, annak a színésznek a rakoncátlankodását, aki belekontárkodik a költő művébe. Hihető-e tehát, hogy éppen ő kereste volna társszerzőit e „megvetett bohócok“ sorában s rögtönzéseiket éppen ő adta volna ki saját szellemi alkotásaiként?

Mindenesetre gondolkozóba ejtő tény, hogy Hamlet egy évi időközben két különféle formában jelent meg, amelyek közül a második bátran nevezhető a mai könyvkereskedelem szokásos ajánlása szerint: „Javított és bővített kiadás“-nak. A Shakespeare alkotási módjának pszichológiai karaktere minden jel szerint a rendkívüli könnyűség volt, a gondolatok szinte ellenállhatatlan áradatban tolták tolla alá, úgy, hogy itt-ott gátat sem tudott nekik vetni, túlbuzgó bőségük szinte fárasztó, fantáziája határozott s az emberi értelem megszokott véges köreit nem ismerő, féktelen szabadsággal szárnyalt ott, ahová a logika béklyói alatt nyögdecsező költőtársai még tekintetükkel is alig merték követni, szédítörte a higgadt, aggodalmas és latolgató gondolatáit. Olyan sok a mondánivalója, hogy nem azon kellett kínosan töprenkednie, mit írjon, hanem azon, hogy miről mondjon le az agyát, lelkét és szívét pattanásig feszítő gondolat-tömeg papírravetésénél.

Ez lehet az oka, hogy — Benjamin Jonson tanusága szerint is — kézírataiban alig korrigált valamit. De ha súlyt helyezünk Jonsonnak két ízben is hangoztatott tanuságára, mely álláspontunkat és föltevésünket fedi, nem szabad pusztá kényelemszeretetből hallgatással mellőzni ugyancsak Ben Jonsonnak Shakespeare-ről írott híres költeményében azokat a sorokat, melyek — külső látszat szerint — ennek ellenkezőjét bizonyítják. Vagy legalább is azt, hogy Shakespeare is — mint más korabeli költő — kinos izzadásgos fáradozással vetette papírra minden sorát s mielőtt kiadta volna elméjének alkotását, rászánta magát arra, hogy „még egy egy ütést mérjen a múzsák üllőjére.“ *

Hogy egyeztessük össze Shakespeare e híres kortársának e két egymással ellenkező tanuságtételeit?

Valószínűleg úgy lehet, hogy ez az utóbbi jellemzés éppen Hamletre vonatkozik s megadja a kulcsát annak a rejtélynek, miképen jelenhetett meg a tragédia egy évi időközben egy kezdetlegesebb s egy tökéletesebb formájában. Föl kell u. i. tennünk Jonsonnak e sorai után, hogy olyankor, amikor különös gyönyörűséggel csüngött valamely thémáján (már pedig hogy Hamletet különösképen szerette és nagyra tartotta, azt minden egykorú tanuságtétel igazolja), akkor nem sajnálta a fáradságot attól sem, hogy átolvasás s megfontolás után teljesen átdolgozza, lefaragva belőle azt, amit követelőző közönségének és divatos színészeinek való engedményként írt belé s minden befolyástól menten szabad szárnyalásra bocsátva a saját fantáziáját, nem hódolva semmi másnak, mint a saját ízlésének és a saját ítéletének.

Csakis így támadhatott a Hamlet második formája, mert az igazán nem

* And that he
Who casts to write a living line, must sweat,
(Such as thine are) and strike the second Reat,
Upon the Muses anvil....

képzeltető, hogy az első — gyatrább és felületesebb az akkori izlésnek és színpadi követelményeknek inkább megfelelő — forma a Shakespeare munkája volt, a második, — tökéletesebb, tisztult irodalmi — forma a színészek rögtönzéseinek följegyzése s összesítése nyomán látoit napvilágot. S az ellenkezője is lehetetlen: Hogy t. i. az első forma lenne a színészek s az igazgató rögtönző munkájának a gyümölcse s a második a Shakespeare tisztító, gyomláló és egységesítő műve. Mert képtelenség az is, hogy Hamlet első formája is a színpadon születnék meg, léha, durva, elkapatott s elrontott izlésű színészek élceiből, mókás kitalálásából és vitáiból.

S a másik bizonyíték?

A „Sok hűhó semmiért“, melynek keletkezését így képzei el Gordon Graig: A színház direktora kigondolta a mesét — amelyet régi históriákból szedett össze — átadta az anyagot Shakespearenek azzal az instrukcióval, hogy négy szerep mondandóit ne írja meg: Bencéét, Beatricéét, Galagonyáét és Bunkósét, mert ezt a négy szerepet a legjobb színészek fogják játszani, azok pedig tudják, mit tesz az: Játszani! Shakespeare rögtön munkához látott. Nagy kedvvel dolgozza fel Hero történetét, de amikor a vidám jelenetekhez ér, abbahagyja munkáját és odairja egyszerűen: „Ebben a jelenetben Beatrice és Bence találkozik és beszélget egymással.“ Vagy: „Itt Galagonya és Bunkós.“ Így kerül próbára a darab s két, legfőbb három színpadi próba lefolyása alatt a négy kiváló színész megállapodik egymásközt, hogy miről fognak beszélgetni a jelenetekben. S amikor elkövetkezett az előadás ideje, idegeiket felkorbácsolta a közönség közeli és aggodalmas jelenlétének szorongó érzése, nemcsak annyit rögtönöztek, amennyinek tervét megbeszélték, hanem annál sokkal többet s így sokkal nagyobb helyet foglaltak le a cselekvényből és érdeklődésből, mint amennyit az író tulajdonképen nekik szánt. A darab kerete kiszélesedik s a cselekvény főmotívuma megváltozik.

Kegyetlen és képtelen föltevés egyben. Mi akkor a Shakespeare munkája ebben a darabban? Hiszen azt már megállapította a kritika, hogy a Hero és Claudio történetét Shakespeare egy olasz novellából vette* s bizonyos az is, hogy ezt a novellát — szokása ellenére — Shakespeare rendkívül szárazon, szinte szegényesen állította színpadra s nem ékesítette fel a saját fantáziájának gazdagságával. Ahányszor a letűnt századok folyamán a „Sok hűhó semmiért“ színrekerült, annyiszor megerősítette a közönség a kritikának azt az ítéletét, hogy ez érzelmes és sablonos szerelmi történet mellett a főérdeklődés Bence és Beatrice ragyogó, mulatságos, ötletes, fordulatos históriája felé fordul, mely egészen a Shakespeare leleménye, mert semmiféle forrása nincs s most a költőnek egy késői, különö honfitársa azt akarja elhíttetni, hogy ehhez a történethez, amely századokon keresztül bámulatba ejtette a komoly kritikát s a közönséget egyaránt, nincs semmi köze a Shakespeare alkotó művészetének s fantáziájának, mert ötletét a színház igazgatója adta, a forma s a tartalom pedig a játszó színészek szellemi gyümölcse. Tehát a költő csak épen összhangba hozta az olasz novellista munkáját a színészek rögtönzött elmésségeivel.

*Bandello: „Come il Signore Timbreo di Cardona, essendo col Re Pietro d' Arragona in Messina, s' innamorò di Fenicia Lionato.“

Megállhat-e ez a föltevés? Formálódhatnak-e a színészek hangulatból, tréfálkozó ötletükből olyan egységes minden ízükben emberi lények; aminőket Beatricében, Bencében és Galagonyában csodálunk? A jellemfestés remekei támadhatnak-e jókedvű, szilaj hangulatú komédiások odavetett, váltakozó, hirtelen észbeötölő megjegyzéseiből, rakoncátlan dévajkodásaiból? Haladhat-e a két cselekmény egymás mellett, egymást kiegészítve, egymást aláfestve, összekapcsolódva, ha az egyik ág egy olasz novellából, a másik a színészek rögtönzött, esténként változó találatékony tréfáiból van összehordva? Lehet-e egység egy ilyen darabban?

Két egyenlő természetű ember harcos vitáiban, kiapadhatatlan elmés-ségében s lassú szerelmi összeolvadásában a lélektani analízis briliáns példáját adja Shakespeare Beatrice és Bence rajzával, minden szónak meg van itt a jellemfestő színe, pszichológiai mélysége, minden jelenetnek a céltudatos fokozatossága, — hogy támadhat ez a konstrukció színészek pillanatnyi ötleteiből! S a Galagonya tökéletes emberi figurája, a cselekménnyel való szoros kapcsolódásával együtt szintén csak egy színész néhány élcis kiszólásából formálódott? Tudjuk, hogy ezt a szerepet korának legnépszerűbb s legtökéletesebb színésze Will Kemp kreálta, mégse tehetjük fel, hogy az egész alakot ő komponálta s formálta, hanem inkább azt, hogy Shakespeare az alaknak teremtése közepette a Will Kemp tehetségének sajátosságaira, körére és erejére gondolt. Am Gordon Graig rendületlen naivitással hiszi, hogy az egész jellem a színész képzeletének teremtő munkája, sőt e hitével vizsgáztatja a drámaírókat is: „Molière és Shakespeare az utánuk következő korok minden drámaírójának kétségbeesése. Ne essenek többé kétségbe. Ők is megtudják ugyanazt csinálni, amit Molière és Shakespeare csinált és átdolgozott, mindössze az szükséges hozzá, hogy találjanak olyan színészeket, akik elvégezzék a munkának felét... Ime, a nagy titok megfejtése, amely századok óta izgatta az emberiséget: „Nem tudjuk elhinni, hogy egyetlen agyvelő, legyen az Shakespeareé vagy Baconé, szülni tudta volna a lenyűgözően szédületes alkotásoknak ezt a mérhetetlen gazdagságát; nos, a világirodalom legtökéletesebb remekművei több agyvelőnek alkotásai s mindegyik ugyanazon kornak, ugyanazon emberi gondolkodásnak képviselője. El kell ismerni, hogy a színészek voltak Shakespeare társszerzői s a rejtély meg van fejtve.“

Gordon Graig abban az elfogult szeretetben, amellyel a színészet iránt viseltetik, megfeledekzik arról, hogy az ő föltevése Shakespeareat, minden idők legnagyobb költőjét, leszállítja a megrendelésre dolgozó, megalkuvó színműíró-mesteremberek sorába, azok közé a technikai routinierk közé, akiknek nincs más céljuk, mint a közönség mulatfatása s nincs más vágyuk, mint a maguk gazdagodása.

S itt engedtessek meg nekünk, akiket szintén elfogult vonzódás fűz a színpad különleges mesterségéhez, hogy olyan föltevést kockáztassunk meg, amely talán szintén nem egészen új, de nem is olyan merészen önkényes, mint a Gordon Graigé s amely bizonyára közelebb visz bennünket annak a megértéséhez, hogy miképen alkothatta meg aránylag rövid idő — húsz-huszonkét röpké év leforgása — alatt Shakespeare a világirodalomnak azt a harmincöt-negyven remekét, amelyeket évszázadok óta csodálunk, boncolgatunk s bányászunk.

Hitünk szerint az a nem vitatott tény, hogy Shakespeare maga is színész volt, a problémának sokkal biztosabb megfejtője, mint az a könnyelmű és semmivel sem igazolható föltevés, hogy színész-kollégái voltak a társszerzői. S ne vessék diadalmasan rögtön ellenünk, hogy a közhit szerint Shakespeare nagyon közepes tehetségű színész lehetett, mert hiszen saját darabjaiban is a főszerepeket hírneves kollégáinak: Richard Burbagenek, Kempének, Tarletonnak engedte át s csak egyetlenegy nagyobb és jelentősebb szerepről tudjuk, hogy ő maga játszotta, Hamlet atyjának szelleméről.

E kérdés megállapításánál nem tartjuk fontosnak azt, hogy tényleg rossz színész volt-e Shakespeare, ámbár egész terjedelmében hiteit merünk adni Eduard Devrient azon véleményének, hogy egyike volt a legnagyobb színésztehetségeknek.* Végre is az, hogy darabjainak főszerepét másra bízta, lehet a közönség izlésének való kényelemszerű hódolás s lehet a saját rendkívüli s emberfölötti írói elfoglaltságának következménye is. Egy bizonyos. Az, hogy ő maga is évekig színész volt, aki gyönyörűséggel s lelkesedéssel hódolt e művészetnek, mert hiszen ha kezdő éveiben a megélhetés gondja úzta is a színpadhoz, később már csak a passziója tartotta ott. A színész tehetségének pedig alapeleme, hogy proteusi sokoldalúsággal tudja egyéniségét változtatni s saját énjében különféle embereket végigélni. Hogy rögtön, ösztönszerűleg s minden mélyebb tanulmányozás nélkül át tudja belsejében élni a legkülönfélébb emberi jellemeket. Tud szerelmes lenni, de tud hajthatatlanul szivtelen zsarnokot is ábrázolni, hol herceg, hol koldus, bárdolatlan fajankó, vagy finom és szellemes tudós, kenetes pap, vagy fertőzött lelkű gonosztevő, jámbor hívő, vagy furfangos agyú prókátor.

Szóval az életnek, a viszonyoknak, a társadalmi ranglétrának, a műveltség és nevelés fokozatainak minden lépcsőjén, a politikai és bölcséleti felfogásnak minden változata szerint tud más és más képet, más és más igazi, csalódásig hű, ösztönösen átérzett és átélt emberalakot mutatni. Ez a tehetsége, vagy — mondjuk — tulajdonsága vele született, belső természeti erő. A tanulás csak csiszolja s finomabbá simítja a kifezés módját és formáját. A felkapott és divatos hírességek bizonyos tekintetben egyoldalúakká válnak a színpadon, ám azokban a második sorban álló színészekben, akik „mindent“ játszani szoktak, ez a tehetség szűkség szerint sokkal erősebben fejlődik ki. Shakespeare pedig ezek közé a mindent játszó színészek közé tartozott. A saját énje játszva, töprengés nélkül és könnyedén változott át a terüvészet legkülönfélébb emberi lényévé. S a meglátás élesége, a megfigyelés mélysége is teljesen színész-tehetség. Az igazi színész fantáziája egy elejtett szóból, egy ellesett arcjátékból, különös fejmozdulatból egész alakot sejt meg s képes megformálni.

A drámaíró művészetének egyik rendkívüli fontosságú rugója e tehet-

* „Dass Shakespeare alle, auch die grössten, gelehrten Dichter an wahrhaft dramatischer Kraft übertroffen hat, das kann nur darin begründet sein, dass er ein Schauspieler war... Seine Dichtergrosse steht längst über allem Zweifel, aber nicht genug erkannt ist es — wofür doch jedes Blatt seiner Dramen zeugt, dass er eines der bedeutendsten Schauspielertalente gewesen sein muss“.

Eduard Devrient: Geschichte der deutschen Schauspielkunst.

ség, az kétségtelen. Az a költő, aki nincs megáldva a lelki átalakulás és külső meglátás e mágikus erejével, csak „könyv-dramákat“, elméleti tételből konstruált élettelen alakokat tud teremteni, vagy pedig kínos és fáradságos, időt rabló és életet emésztő tanulmányok, lélektani búvárkodások révén tudja az életet megközelíteni.

Nem lehet a véletlen szeszélyes játéka az, hogy a színpadi költészet fejedelmei: Shakespeare és Molière színészek voltak. Hogy Goethe és Schiller valóságos rajongással vonzódtak a színpadhoz. Hogy Goldoni vándorkomédiás volt. Hogy Shakespeare híres honfitársa, a leghatalmasabb jellemfestők egyike, Charles Dickens, vagyont áldozott arra, hogy a színpadon szerepelhessen. S hogy a mi szűkebb irodalomtörténetünknel maradjunk, tudjuk, hogy Katona József, Szigligeti Ede, Tóth Ede, Arany János, Petőfi Sándor vándorszínész volt.

Csak néhány hirtelen szembeötlő példa ez, de könnyelműség lenne közömbös kézlegyintéssel elhaladni e jelenség mellett. Kétségtelen, hogy valami belső sugallat vonzotta az emberformálásoknak e szuverénjeit a színpadhoz ellenállhatatlan vággyal. Kétségtelen, hogy a színészi tehetség (s itt figyelmen kívül kell hagynunk a külsőségeket: hang, alak, arc, testmozgás stb.) egyik fontos alkotó eleme a drámaíró zsenijének. Ami persze nem azt jelenti, hogy minden jó színész egyszersmind jó drámaíró is. Viszont minden igazi nagy drámaíró lelkében egy-egy nagy és hódító színész-tehetség lakik s ha a külsőségek szolgálatára állanak, a valóságban is diadalmas színpadi művész lehet. Mert a színészi ábrázoló, jellemalkotó, emberformáló és misztikus meglátó ösztön csak egy része a drámai költő tehetségarzenáljának. Akiből ez hiányzik, az a történelem és a filozófia tanulságaiba való elmélyedéssel, aprólékos lélektani boncolgatással, színek keverésével, fáradságos próbálkozással rakosgatja össze és festi emberformáit.

Világos ebből, hogy akiben meg van a színész ösztönös és ábrázoló, egyenesítő és megligyelő talentuma, az játszva, szinte önkénytelenül győz le áthidalhatatlannak látszó nehézségeket, annak alkotási módja könnyebb, gyorsabb és biztosabb.

Annak a lenyűgöző ténynek, hogy egyetlen véges emberi agy az alkotásnak ezt a halhatatlan tömegét hagyhatta reánk, itt kell egyik megnyugtató magyarázatát keresnünk, nem pedig társszerzők, vagy más — képzetebb és tanultabb — elme apaságában. Abban a kitűnő könyvben, amit Wolff írt Molièreről, olvassuk ezeket a sorokat, amelyek önkéntelenül erősítik álláspontunkat: „Molière alakjait — épen úgy, mint Shakespeare — nem költötte, hanem minden részletben átélte őket. Nem az volt az alkotási módszer, hogy elképzelte őket a színpadon, hanem úgy, hogy végigjátszotta őket. A költő és színész annyira egymáshoz forrottak, mint az érem két oldala, illetőleg — hogy elérhessék a legtökéletesebbet — összeforrvá kellene lenniök.“ S ha már Molièrenél tartunk, jusson eszünkbe, hogy kortársai őt nem becsülték annyira, mint Racinet, vagy Corneillet — s a lebecsülésben nagy része volt mindenestre annak, hogy Molière színész volt — ám a letűnő századok elfogulatlan ítélete mégis Molièret helyezte az örök halhatatlanság pantheonjába s a Corneille és Racine szoborszerűen szabályos, a száraz elméletekből fakadt alkotásaira mind sűrűbben száll a szürke feledés homályossága. Mert a „színész“ Molière alakjai nem pedáns és bírás-

kodó tanulmányok erőltetett papirfigurái, hanem az átélés és az átérzés ösztönös teremtményei, húsból és vérből való, örökkön újra, meg újra élő embertársaink.

Persze, könnyű az ellenvetés: Az erzsébetkori színpad primitív berendezése, közönségének alantas és dúrva ízlése, féktelen vadsága nem lehetett alkalmas milieu a Shakespeare tisztult művészetének nemes kibontakozására sem színészetében, sem irodalmi alkotásaiban. Sőt! Épen az a színpadi élet, amely sokkal közvetlenebb, sokkal intenzívebb, sokkal fesztelenebb, sokkal természetesebb volt, mint a mai, kellett a Shakespeare zabolátlan fantáziájához.

A mai ördögösen tökéletes színpad-technikai viszonyok, a „világot jelentő színpadi deszkák”-ból tényleg egy misztikus, a közönség szeme elől gondosan elzárt, sajátos és idegen világot alkotnak. Am a Shakespeare előfüggőny nélküli, dísztelen és iromba színpadja tényleg a közönség rivalgó tömege közepette állott, előtte és körülötte három oldalon álldogált, türelmetlenkedett és tolongott a fékevesztett erkölcsű közönség, a színész ott igazi ember volt hasonló embertársai között, nem valami különleges, szférikus és titokzatos lény, mint ahogy a mai naív közönség képzetében él, még arcát is ritkán kendőzte, hiszen nappal folytak az előadások, érintkezése a nézőkkel intim és közvetlen volt. Ha erre a színpadra képzelt bábok, szoborszerű figurák s nem igazi emberek léptek volna, érthetetlenek, kirivók, nevetségesek és visszatetszők lettek volna a közönség szemében.

Az pedig, hogy a díszletek és a kellékek csaknem teljesen hiányoztak, azt a sokszorosán súlyos feladatot róta költőre és színészre egyaránt, hogy poézisük szuggesztív és meggyőző erejével és játéku kifejező és magával ragadó igazságával próbálják mindazt, amit a mai színpad technikai bravurja világítási effektusokkal, a díszletek ragyogó külsőségeivel, a kellékek pazar gazdagságával nyújt. A nézőközönség fantáziájára sokkal terhesebb feladatot rótt az a naív színpadi berendezés, viszont a költő fantáziájának sokkal tágabb, sokkal korlátlanabb szárnyalási szabadságot biztosított. Tudjuk, hogy Shakespeare bőségesen élt is e szabadsággal.

(Befejezése a következő számban.)

Memento mori!

Emlékezz, egy estén elomlott a sorsod,
 egy őszi tájon elvesztetted a hited,
 melyről már azt hitted, elébeterítet
 puha szőnyegképen az idegen útnak.
 Emlékezz, egy harcon a győzelmek kifutnak
 s te azt sem tudod, hogy merre, merre szálltak,
 csak egykedvűek lesznek, kopottak, ziláltak,
 a próbálgatások s tunyák a kényszerek.
 Emlékezz, vágyaid során leténfereg
 a mosoly, a kedv, a hajsza
 s hogyha néha még tegzét felajzza,
 csak idejét tölti az ember.
 Emlékezz te is, akit már furcsa rend ver,
 hogy elhullottak a termő rendtelenségek
 s hiába engedek, már égek,
 mint egy máglyán, a megalkúváson.
 Emlékezz, meghaltál át sok-sok máson
 s láttad számtalanszor sírod felett a keresztet,
 melyről már azt hitted, mégis eleresztett,
 pedig hogy örökre odaláncolódtál.
 Emlékezz, születő gyermekednél s a holtnál
 kitérülte már magad az élők közül
 s nézi petyhüdt bőrén a fényt.
 Emlékezz, sok-sok haláloed kis koldusaként
 hogy készítettél új halált magadnak,
 egyet, pedig hogy ezerszer ragadnak
 hullaként minden életek!...

*

Kiálts a szörnyű mélybe:
 legalább magadig éj be.

Mondd, hogy küldetted s hiszed:
 tengerré növelsz egy parányka vizet.

Lázongj, könyörögj, dacolj, üvölts,
 halálratermett, életnélküli bölcs.

*

Persze
 az élet mersze
 eloldalog
 s csak holt dalok

csapkodnak ide-oda,
 de hol a csoda,
 melyért a dalok teremnek?
 Jegesveremnek
 unalmas jegén
 hűsíti lelke parányi lázát
 az ember, a szegény
 s csak álmában ráz át
 iszonyú súlyt a lehetetlenbe
 s reggel
 dühödten mereng el
 s szégyenli titkát
 és sohse hiszi, hogy álmában süvít át
 a valódi Ige;
 a jeges vermeknek legszebbike
 kielégíti lelkében a vágyat
 s morzsoló, alázatos, vánnyadt
 rettegéssel
 kés el
 az életről és gondol a halálra,
 persze,
 merthogy az élet mersze
 eloldalog a University Library Cluj
 s csak holt dalok
 csapkodnak ide-oda...

*

A temetőben, két sírkereszt között
 láttam egyszer virulni egy piros virágot
 s a legszebb szirmán, amelyet kirágott
 egy féreg, pihent a halál.

Komoly volt, mélységes s egy kicsit ostoba
 s az ajka szélén egy vonásra akadtam,
 melyről lecsurgott és összegyűlt alattam,
 mint sebből vértócsa: a bánat.

Féltem szólni s hallgatni még jobban,
 mert szép volt a virág s a szirmán összeroppan
 egy érhetetlen zsarnok, a talányok ura;

izgatott, égetett a pillanat, a fura
 és nem érttem s szántam, hisz nem nagy dolog
 meghalni, de ő suttozta: „az életre gondolok...”

Bárd Oszkár

Földig Le Székely .

— Elbeszélés —

Irtá: Nyirő József

Kéteszű, klánéták mellett régen lakodalmazó, kalákákon táncoló, szilaj emberarisztokrata, szép fehérnépek lovagja, rimes beszédűek, faóracsinálók, művészek, szenvedélyesek és erősek, édesanyakezét csókolók, harangszóra kalapot levevők utóda, állandóan a kapuban pipázó drága Adám bátyánk.

Folyton incselkedtünk vele.

— No öreg. Új főispánt kaptunk. — Kezdi valamelyik.

— Ki az? — böffentett egy adag füstöt.

— Irtózatosszigorú nagy úr az. Gróf.

— Majd megnézem — nyugtatott meg.

És megnézte. Gyalogolt érte húsz kilométert.

— Fúzy Adám vagyok. Negyven évig jegyző. — Pár éve csapatott nyugdíjba az az akáciára való főszolgabíró.

— Mi tetszik öreg? — fanyalodott tiszteletre a fehér alak iránt a gróf.

— Kíváncsi voltam rád méltóságos ecsém, tiszteletedre jöttem.

A főispán, kissé mulatva rajta, végignézte az atillás, csizmás szikár embert.

— Igazi földig le székely.

— Meghiszem azt — kapott a legényesre fent bajsza felé az öreg és haza feszengett büszkén.

— Hogy tetszett az új főispán — leptük meg.

— Ispotályba való fiaim, — fitymálta — a lélek hálni jár belé. Különbem esmérem még képviselő korából. Neki mondotta meg Mózsi a magáét.

— Melyik Mózsi?

— Bolond Mózsi.

Tüzes és haragos lett az arca Fúzy bátyánknak az öreges izgatottságtól. Nem tünt föl.

Bolond Mózsi különben közismert, plasztikus, havasi ősember volt. Télen-nyáron mezitláb járt, mellén szétvetett inggel, öles, rongyos, hegyi óriás, szállaölelő, borzas, konok, szótlán, görcsös öklében görcsös bottal. Erdőkkel élő, tüzzel pihenő, minden sziklazúggal cimboráló nagyszerű bolond. Néha lehúzódt a fenyők országából és mindenkitől egy piculát kért. Nem koldult, — kért. Emberi tudomás szerint sem többet, sem kevesebbet senkitől soha el nem fogadott. Az említett esetben a grófnál véletlenül nem volt aprópénz, nem is akarta elküldeni a sziklák fiát; azért a veleálló alispánhoz fordult. Mózsi csigás haját megrázta, lenézően végigmérte.

— Miattam ne verje adósságba magát — és büszkén, fekete mosollyal otthagya.

— Ilyen a székely, ha koldus, ha bolond, — hencegett az öreg.

— El még az a bolond Mózsi, szükség volna rá.

Fúzy Adám révedezett. Ilyen szintelen, fehér koponyákkal, rovásírásos öreg ábrázattal lehet csak így fontolgatni, ilyen szürke bagoly merevséggel,

tudó-látó mérséklettel; mikor a beszéd ereje is csak rövid útra, kérdésről kérdésre repülve, közben nyugodva ér el.

— Hiszen tudjátok. Ezelőtt úgy tíz esztendővel a havasokon bocskor-szíjjal megkötözött egy medvét s az azalatt széttépte.

Aranyos szemei megteltek futókönnnyel. Valamit tréfába fojtott. Fondorkodva leplezte. Menyecskekkel való huncutkodásaira tért, magafeledéssel önmagát áltatta. Segítettünk feledni, becéztük a kalandjait, ártatlanságain botránkoztunk.

— Mennyi romlottság. — Menjen gyónni. Mikor megy gyónni?

— Halálom után tíz évvel.

Közben este lett. Itt-ott feltetszetek a pásztorok tüzei. A madarak befelé fordultak a fészekben. A székely korszók a falon, öblükben a csend virágaival hallgattak. A hátsó tulipánszékek az asztal körül gyúlva komolyan állottak. Csintalanságai elrebbentek, nagy törvénytudó ítéletei felszakadtak, kemény koponyájának mélységeiből tisztán nézte a világot. A falú felett kerek, borsikás hegy volt, az alján szép fák, dúsan, mint tömött fekete haj, de a teteje meszes, kopár, fehér csúcsos, mint egy pilises barátfej. Azon is lobogott a rendes tűz. Bolond tüzének hívták, senki se tudta közülünk miért. Abris Mihály Tamás, egy munkából kivénült morcos, keserű falú-szegénye rakta rendesen. Attól nem lehetett kitudni, elmocskolt mindenkit a tüze mellől. A hold, akárhonnan nézték, pontosan a Nagyszállás-hegy tetején haladt át. Mikor függőlegesen farkasszemet nézett a tűzzel, tizenkét óra volt. Ilyenkor gyönyörű látvány volt a két tűz sugárbeszéde.

Fűz Ádám szemben ült az ablakkal, most arra nézett.

— Kérdést tesztek. — Kezdte. A tudományáról hírek keringettek a nép közt, ha kedve szottyant ilyenre. Micsoda tudomány volt az. Mese, vagy mítosz, vagy legenda, vagy világcsalás, vagy akármí; — de szép.

— Kérdést tesztek atyafiak. — Miből van a borvíz?

Természetesen senki se tudta kivüle.

— Az mi? — mutatott a tejútra.

Felnéztek rá kivétel nélkül.

— Vették-e észre, hogy abból csillag ritkán esik.

— A Csaba-királyfi dolgát ismerik. Amilyen lovakkal azok jártak rajta, nem csoda, ha ilyen útát vertek.

— De ha esik, székelyföldre esik?

Ezt megnyugvással elgondolják.

— Hová esik, — emeli a hangot az öreg, — ott keressék kijetek, mert ott borvíz buggyan ki a földből.

Tehát kérdést tett a tüzek felől nekünk is, de intelligens, tudós formában.

— Esméritek-e a tűz történetit?

Dehogy ismertük volna, ha bátyánk nyilatkozni akar. Ritkaság, ha ilyen hangulatban kapjuk.

— Azok az igazi történelem pedig. Ha hiszitek, ha nem, a régi pogány vallás szerint, ha székely fiú született, abban a pillanatban meggyújtottak egy tüzet, amit nemcsak áldozásnak tartottak, hanem a törzsi törvények értelmében ez a tűz jelentette minden jogát az élethez, hazához, melyben tűzhelyet kapott. — A tűz-helynek emléke ma is minden pásztortűz. Nem tudunk

róla, de bennünk maradt. Vérben-e, miben, ki tudja; de ha erdőbe kerülünk, szenvedély visz rá a tűztevésre.

Itt elgondolkozott, sokráncú szempilláit szeliden leengedte.

— Egykor a félvilág isteneit égettük meg a tűzünkön, ma a saját máglyánk. No ennyi a különbség.

Csak ültünk a szó mellett. Ki merné illetni az ilyen múltébresztő varázst. És vert a szó ajkán önkéntelen.

— Azokkal a tüzekkel kialszom, az újakkal nem vagyok rokon. Látjátok ott a Nagyszállás tetején. Tíz év óta rakatom minden este egy sirkő tövébe. Mások virágot, én tüzet tesztek a sirjaimra.

Hallgattuk a soha nem sejtett dolgokat, rejtelmes, emberteremtő dolgokat, régieket, igazakat. Elmúlt életek eleven tűzén sírlátni mentünk Nagyszállásra. Sohase beszélt a sírokról, titkolta a titkukat.

— Ki van oda temetve, Bátyám?

Fűz Ádám megrezzent.

— Oda? — Oda?

Ránk fürkészett és kimondotta.

— Oda, Bolond Mózsi, a — fiam.

Csak fejet hajtottunk. A küzdelem csendes megadásával folytatta halkán, szűrt szóval.

— Az ember olyan, mint az ucca köve. Minden átmegey rajta. Egyik szétporlik, másik állja.

Kicsit felderült. Valamit talált az életében. Mohón vártuk.

— Hanem kifogtam rajtuk. Ki én. Huszonöt o. é. forint volt a fizetésem. Kérem, hogy javítsák. Újra kérem, sokszor. Hiába. — Erre segéd-tartást kérek. Egyszerűen kikacagtak. — Minek az? — De megmondtam én is; hogy amíg én koldulni járok, legyen valaki az irodán.

Miféle szédületes, izzó fejet cipelhetett nyolcvan évig ezen a világon. Elakart szakadni az emlékeitől, de ezeket úgy nem lehet eltemetni, mint a saját árnyékát nem vághatja el a lábaitól.

Az élet sodorta el a fiát mellőle. Szégyenkezve vallotta meg.

— Egy csókot és egy piculát adhattam neki.

Egy csók és egy picula örökség. Vajjon melyikbe őrrült bele?

— Húsz év múlva ilyen este a városba vivő úton találkoztam vele. Akkor már Bolond Mózsi volt. Sírt, mint az elátkozott.

Nem ismertem meg. Szálfa botját vonszolta, púpos háttal, roskatag inakkal tántorgott az erdő felé.

— Mi bajod testvér?

Megnézett merően. Arca, pusztá nyaka verejtékes volt az életerő kinos fáradtságától. A „testvér“ szó megkapta.

— Őszintén mondtad?

Szinte ellenségesen bújt bele az arcomba.

— Őszintén.

Erre felkacagott égrefacsart ábrázattal.

— Akkor te bolondabb vagy, mint én.

Még robusztusabbá szélesedett a sötétben, mint az átokmondó, ki hirtelen kövé vált. Megrázkódtam és enyhíteni próbáltam.

— Miért mondtad?

Ökölrel visszamatatott a városra, végső, dühös erővel visszavágta a botját, suhogva kalimpált a fadarab az úton.

— Hazugság. Nincs testvér.

Magammal vittem. Ziláltan panaszkodott.

— Nincs annyi becsület a világon, hogy egy piculát kapjak.

Távolabb nekem esett.

— Adj ennem.

Ordítva harsogta maga körül. A hegyek kettőzve verték vissza. Borzalmas alakja, termete fellázadott. Birkóztam vele, sírtam, kértem, ellökött útjából, felsegített, ismét majd agyonvert.

A falú szélén összeesett. Ki tudja mióta nem evett, de nem lopott. Nem lopott...soha.

Fűzy Ádám maga is kiáltott már. Halálformájú fejéből téboly nézett ránk. Támolyogva a leveles ládához ment. Avúlt papirost, divatból kiment piculát vetett elének.

— Itt van. A zsebemben kaptam.

A papiroson foszlott, alig betűzhető, sárga, gyermekírás.

— Ezen peculát apámtól kaptam.

Tehát a csók ölte meg a fiút, melyet valaha ízlelt.

Az öreg ember újra lecsillapodott.

— Mások virágot, én tüzet tesztek a sírjára.

Dermedten gondolkodtunk. Nagyszállás tetején lobogott az áldozó tűz, pusztuló székelyek máglyája, múlt idők rejtékírására világító jelkép, pogány miszterium titka, erdők díszje, éjjel nyílt kövirózsa, csendes szépség, világmelegítő, becsület, szeretet-kereső éji világosság.

Fűzy Ádám felemelkedett. Botot, kalapot vett. Titkon mentünk a nyomán és láttuk, hogy Nagyszállásra megy. Odafennt kifogja tárnai kezét a tűz fölött és szépen leroskad melléje. Holnap új kérdést tesz és csodálkozni fognak a faluban, hogy honnan veszi a tudományát.

Megáldom Széfa a csókjaidat

Az Isten áldja meg a csókotat:
 legyen a csókod tavaszi verő,
 legyen a csókod édes őszi must,
 legyen a csókod vigasság, erő,
 legyen a csókod szépség, kedv, öröm,
 legyen a csókod áldás és remény,
 legyen a csókod kedves és szelíd,
 mint téli estéken a lámpafény,
 legyen a csókod nóta és mosoly,
 legyen a csókod baj-felejtető,
 legyen a csókod meleg és derűs,
 mint nyári délután a hegytető,
 legyen a csókod termékeny eső,
 legyen a csókod megalégedés,
 izes legyen, mint otthon-sült kenyér,
 legyen a csókod sohase-kevés,
 legyen a csókod fészek-puha, jó,
 és édes, mint egy délutáni szender,
 legyen a csókod tiszta, mint a jó bor
 és ártatlan, mint álmában az ember,
 legyen a csókod vidám s kellemes,
 mint társaságban a beszélgetés
 és nyugtató, mint fáradtnak az álom
 és jóleső, mint jóra-ébredés,
 legyen a csókod örök, mint a kör
 és hűséges, mint jobb kézhez a bal
 és makulátlan, mint próbás arany
 és büszke, bátor, mint a diadal,
 legyen a csókod szép, mint dús vetés
 s mint orvosság a bajnak: biztató
 és nyájas, mint a tűz a kandallóban
 és őszinte, mint hegyi tiszta tó,
 legyen a csókod feltett házi-béke,
 legyen a csókod könny-száritgató,
 legyen a csókod víg gyérek-kacaj,
 legyen a csókod bölcső-ringató,
 legyen a csókod nyugodt, szép öregség,
 legyen a csókod szép emlék a végén...
 Az Isten áldja meg a csókotat,
 hogy csókod legyen halállal a békém.

Szombati-Szabó István

Együgyű szerelmi vallomás

Szeretlek, mint a gyökerét a fa
és mint az ajtót a küszöb
és mint a pompa a királyt.
Mint játékot a gyermek, úgy szeretlek.

Szeretlek, mint a gyümölcsöt az ősz
és mint a lámpa az olajt
és mint a szív a dobogást.
Mint egyik szem a másikat: szeretlek.

Szeretlek, mint az anyját a gyerek
és mint a virág a tavaszt
és mint a medrét a folyó.
Mint a mosolyt az öröm, úgy szeretlek.

Szeretlek, mint a jobb kezem a balt
és mint az illatot a virág
és mint a hegedű a dalt.
Mint a kenyért az éhes, úgy szeretlek.

Szeretlek, mint a virágot a föld
és mint a csókot a szerelmes
és mint a fészket a madár.
Mint az erdő a hűset, úgy szeretlek.

Szeretlek, mint a nyelv az ízeket
és mint az ujjakat a kéz
és mint a fáradság az ágyat.
Mint a beteg a reményt, úgy szeretlek.

Szeretlek, mint a fű a harmatot
és mint a parti-fák a partot
és mint eget a fellegek.
Mint a sötét az éjjelt, úgy szeretlek.

Szeretlek, mint a szomjas az italt,
és mint a csillagot az est
és mint az esőt a mező.
Mint a vihart a villám, úgy szeretlek.

Szeretlek, mint a kék eget a nap
és mint a levelét a fa
és mint a szárnyát a madár.
Mint a hajó a tengert, úgy szeretlek.

Szeretlek, mint a nyár a meleget
és mint a pihenést a vándor
és mint a jaj a beteget.
Mint zokogás a könnyet, úgy szeretlek.

Szeretlek, mint a gyász a bánatot
és mint a csend a temetőt
és jobban, mint az életet:
mint a halál a holtat, úgy szeretlek.

Szombati-Szabó István

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Taktika

Irta: Gyallay Domokos

A becsületes szebeni szászok számára nagy szomorúsággal köszöntött be az 1669-ik esztendő farsangja. Királybírójukat, Fleischer András uramat, Apafy fejedelem nagy hirtelen elfogatta és vasraverve a dévai várbörtönbe kísértette.

Gonoszakarói azzal vádolták be a királybíró, hogy minduntalan a nagy adót hánytorgatván, rebellió magvát hintegeti a jámbor náció közt, titkos postát tart a bécsi udvarral.

(No, hiszen egyebet sem kellett Apafy előtt emlegetni, minthogy valaki a fejedelemsége ellen fondorkodik!)

Teleki Mihály tanácsúr, a fejedelemszony nagybátyja ekkoriban Kővár vidékén, kapitányi tisztében forgolódott. Itt érte őt a szebeniek esedező levele: mutassa meg irántuk való régi jóindulatát, siessen a királybíró megszabadítására. Előre is megnyugodott elmével lehet affelől, hogyha volt is ennek némi vétké a hangos zúgolódásban: árulással, rebellióval csak hitetlen gonoszok rágalmazhatják.

Teleki hamar átlátta, hogy országos nagy bajok és izetlenségek származhatnak a királybíró elfogatásából. Minden dolgát hátrahagyta hát és indult Gyulafehérvárra. Úgy irányozta útját, hogy estére érkezett meg. Titokban komájával és egy követ fúvó bizalmas barátjával, Naláci Istvánnal akart értekezni.

Naláci tüzetesen megbeszélte Telekinek a történeteket.

— Bizony, a vádaskodók rettenetesen felbőszítették a fejedelmet, közélébe sem lehet férni a királybíró mentésével — mondotta.

— Hát itt mi nem is érünk célt koma! — szólt Teleki — Itt csak a hugom, a fejedelemszony segíthet.

— No, az ugyan gyöngé reménység! — kiáltott fel Naláci. — A fejedelemszony az uránál is nagyobb furiával tüzel a királybíró ellen. Azokat is mind vasraveretné, akik jó szót tesznek a rabért...

Telekit nagy töprengésbe ejtette ez a hír. Magas, tar homlokát összeráncolta; ühmetett, a fejét csóválgatta, szúrós, ravasz szemével jobbra-balra hunyorgatott.

— Pedig nincs más mód: csak a fejedelemszony által kezdetünk valamit — szólt végül. — Ha haragszik, hát legfeljebb más hangon kezdjük az éneket. Aludjunk rá egyet, majd hozzányulunk holnap valahogyan.

Másnap Teleki audienciára jelentkezett a fejedelelemnél. Apafy kedvetlenül, görbe tekintettel fogadta. Ismervén nagy szász-szeretétét, bizonyos volt benne, hogy a szebeni királybíróért jött törekedni.

Am Teleki egy világért sem szólt volna a királybíróról. Más ügyek kerültek szóba: magyarországi bujdosók dolga, török adók, Kővár vidékén szerzett német hírek — hiszen ezer jelentenivalója van egy ilyen ágas-bogas tisztú embernek.

Végül is a fejedelem hozta elé a dolgot.

— Bizonyosan tudja már sógor uram, hogy a szebeni királybíró börtönbe vetettük — mondta tapogatózva.

Bölcsen tették Nagyságodék! — hajtotta meg magát Teleki tisztelettel.

Apafy fölvidulva nézett Telekire.

— Micsoda, kegyelmed nem akar szót tenni mellette?

— Eszemágában sincsen. Nem olyan rokona és szolgája vagyok én Nagyságodéknak, hogy az árulót pártfogoljam — felelt Teleki sértődötten.

A jámbor fejedelemet elérzékenyítette ez az igaz hűség. Bőszóval sorolta elé azokat a gonoszságokat, amik a királybíróról kiderültek. Teleki csupa fül volt, míg a fejedelem beszélt. Hamar átlátta, hogy egy derekas sincs a vádak között: egy kis szájakodás, adó ellen való rugdalózás, a híres szász lösvénység... ártalmatlan dolgok, nem rebellióra menendők.

— Felsőges, kegyelmes uram, egy tanulságot mindenesetre le kell vonnunk a királybíró esetéből! — mondta Teleki. — Szász atyánkfiai iránt melegebb barátságot kell felségedéknek mutatniok, ha hűségüket, jóra való készségeket kívánják. A régi, jóemlékezetű fejedelemeknek is szokása volt olykor-olykor a szász nációt otthonában fölkeresni, velük farsangolni, vendégeskedni, parolázni... Ezt a példát felséges uramnak is követnie kellene. Most épen farsang ideje: a szász városokat rendre kellene látogatni...

— S mi lesz az ország dolgaival azalatt? — kérdezte Apafy, miközben jó fejedelemhez illő, komoly arcot igyekezett ölteni.

— Azokban sem esnék fogyatkozás. Kegyelmes asszonyunk, a fejedelemasszony az udvarnál maradna gondviselőnek...

De már erre földerült a fejedelem arca.

Mert hiszen nagy kedvelője volt Önagysága minden vigasságnak, vendégeskedésnek, az olyant azonban, amelyen zsémbes, patvaros feleségének tekintetétől nem kellett tartania, egy világért el nem szalasztotta volna.

— Eridj tüstént, édes sógor, beszéld meg a dolgot asszony atyánkfiaival! — sürgette Telekit.

A fejedelemasszony szintén örömmel kapott a terven. Mert ha Apafy nagy kedvelője volt a vidám asztalnak, viszont felesége, Bornemissza Anna, semmiben sem talált akkora gyönyörűséget, mint a parancsolásban, a hatalom gyepelőinek kormányzásában.

— Menyjen csak édes uram nyugodt szívvel s nyerje meg a szász náció szívét; mi addig Teleki bátyámmal jó rendben tartjuk az országot! — mondotta férjének.

Nosza hamarosan megírták a látogató leveleket a szász városoknak. Rendre jöttek a válaszok, mindenünnen a fejedelem kedvét kereső tisztelettel és örvendezéssel ígérték meg a szíves látást. Jövő-menő hírmondók azt is ujságolták, hogy nemcsak étellel, itallal fognak a szász atyafiak gazdálkodni, hanem a fejedelemet és az udvari kíséretet drága, szép holmikkal fogják megajándékozni: selyemmel, bársonnyal, ékes lószerszámmal, török karddal, német puskával, arany-ezüst művekkel, kit-kit az ő értéke és méltósága szerint. Az indulás napjára virradó estén nagy búcsúvacsorát rendeztek a palotán.

A fejedelemasszony csak az étkek fölhordásáig időzött az urak között.

Azután kezdődött ezeknek az ivása. Fogyott a bor, mint a harmat, nagy fogadkozások estek a magyarai jó egyetértésre, vidám találkozásra.

Teleki nem volt ital embere, egy idő múlva otthagyta a megpezsztült társaságot: A fejedelemasszonyhoz ment egy kis bizalmas beszélgetésre. Így szokott ez történni máskor is, ilyenkor volt a legjobb alkalom, hogy a közelvaló atyafiak kibeszéljék egymással magukat. Országos dolgoknak, embeereknek legtöbbször ezen a kettesben való sugdolódzásokon dőlt el a sorsa.

A fejedelemasszony elmondotta bátyjának, hogy micsoda nagy tervei vannak ura farsangolásának idejére.

— A szebeni királybíró vallatását is folytatnunk kell, édes bátyám. Voltaképen kicsinységek, amiket eddig kiderítettünk, nagyobb titkokat kell neki elárúlnia a bécsi udvar áskálódásairól...

— Kegyelmes hűgomasszony, épen jó, hogy a királybíró dolgát említi. Elmondom, hogy milyen jó tréfát hallék valamelyik uramtól odabent a borosasztalnál.

— A királybíróról?

— Úgy van: valamelyik uram azon példálódzék, hogy a királybíró hamar időn ki fog szabadúlni.

— Talán jó bizonyosságai vannak mellette?

— Nem... nem innen fúj a szél. Hanem amint félfüllel hallám, eként mókázott az a bizonyos úr uram: „Gyönyörű, szép asszony a szebeni királybíróné“, majd kiszéri urát a fejedelemtől a farsangoláson. Majd besurran a fejedelemhez titkos audienciára...“ Hahaha, hát ilyen bolond beszédek folynak odabent! — nevetett Teleki Mihály.

Bornemissza Anna azonban nem tartotta olyan nevetésre méltónak a dolgot. A büszkeség oda lett arcáról, elsápadt, szeme megzavarodást, ijedtséget tükrözött.

Mi tagadás, bizony Őnagysága sohasem ékeskedett túlságosan kívánatos szépségekkel és kellemekkel, annál kevésbbé most, mikor az ifjúság rózsái is jobbadán lehervadtak arcáról. Inkább takarékosan gazdálkodó, jó gondviselő természetével, helyes, okos elméjével láncolta magához a fejedelmet. Féltékenységszülte pörpatvar, hergés-morgás bizony gyakorta esett a hitvestársak között s tudták már azt Erdélyszerte, hogy a szépasszony nem szívesen látott vendég az udvarnál.

— Hitvány, veszedelmes perszónák mindenfelé akadnak... — mondta a fejedelemasszony mérgesen. — Bátyámuram ismeri a királybíróné, csakugyan olyan szép?

— Gyönyörű, szép, friss menyecske, már abban igaza van ama számárkodó uramnak! Nöde megesnék bele, ha kikapós, szépasszony praktikája végezhetne el ilyen országos nagy dolgot. Hanem megbocsát kedves hűgom, visszatérek az urak társaságába — állt föl Teleki.

A fejedelemasszony biccentet fejjével, Teleki eltávozott. Az ajtóból visszapillantva látta, hogy kegyelmes húga égő szemmel, ajkát harapdálva néz a gyertyavilágba...

Másnap, az indulás napján, szokatlan, korai órában egy udvari szolga riasztotta föl Telekit: siessen azonnal a fejedelem színe elé.

Apály földült képpel fogadta hű tanácsosát.

— A drágalátos hűgod teljességgel meggabalyodott, nem akar a szászok közé engedni! — mondotta. — Ördög tudja, mi bújt bele.

— Mégis, mit vet az út ellen Önagysága? — kérdezte Teleki csodálkozva.

— A szászok mérgétől, gyilkától félt, azon rémüldöznek, hogy csak törbe akarnak csalni... bosszút akarnak állni a királybíróért. Addig úgy-mond, szó sem lehet a Szebenbe való szállásról, amíg a királybíró ki nem szabadul a börtönből és haza nem érkezik.

Teleki ühmegtett, hunyorgatott szokása szerint.

— Egy kicsit csakugyan visszás dolog volna a szebeni látogatás a királybíró távollétében. Ebben igaza van fejedelemasszonyunknak.

— Hát szabadon engedjük a tökéletlent? Nem fog ez az ország rovására menni? — kérdezte a fejedelem nagy gondok közt.

— A jelenvaló körülmények közt aligha fog kár származni belőle! — felelt bölcsen Teleki. — Nagyobb kár volna, ha a szászok meglátogatása elmaradna, avagy ha azalatt jó fejedelemasszonyunk itthon állandóan remegne felséges urunk épségéért.

— Hát akkor lovaspostát szalasztok a dévai kapitányhoz, azonnal engedje ki a királybíró. Te pedig menyj édes sógor és csendesítsd le hűgodat...

A farsangolók még aznap útrakeltek.

Csakhamar elterjedt a hír az udvari nép között, hogy a szebeni királybíró a fejedelemasszony nagysürgősen kiszerezte a börtönből. Mi az oka, hogy oly hirtelen lelket cserélt Önagysága?

Naláci István is csodálkozva vallatta komáját.

— Ugyan miféle taktikával adtál józan eszet asszonyunk Önagyságának?

— Asszonynak józan eszet adni?... — hunyorgott ravaszul Teleki — Az ugyan elhibázott taktika lett volna. Asszonynak a szívét kell föllindítani!...

Visszaemlékezés az Erdélyi Kárpát Egyesület megalakítására

Írta: Sándor József

Az 1884. dec. 27-én megindult Emke kebeléből Kolozsvárt különösen két társadalmi intézmény látott napvilágot, u. m. az Erdélyi Irodalmi Társaság és az Erdélyi Kárpát Egyesület. Előbbi az irodalmi, másik a közgazdasági szakosztályból keletkezett.

Ezuttal a másodiknál maradva, érdekes kiemelni, hogy bár 1873-tól Lőcse központtal magyarországi és 1880-tól Nagyszében központtal szász Erdélyi Kárpát Egyesület létezett, magyar részről Erdélyben két évtized óta hiába tettek kísérletet csak arra is, hogy az elsőnek fiókot szervezzenek. Kolozsvárt és Erdélyben összesen csak húsz tagja volt. Ellenben a szépen virágzó szász Kárpát Egyesület óvatosan kerülte, hogy magyarokat nagyobb számban engedjen a tagjai közé. Ezt a visszatartott belépő kísérletek igazolják.

Így kaptam az Emkétől a megbízatást, hogy a kérdés tanulmányozásával és nyélbeütésével foglalkozzam. Ennek megfelelőleg 1889. nyarán gyalog, lóháton és szekérral beútzva a Felvidék városait, hegyseit és vidékeit, számbavettem ott a Magyarországi Kárpát Egyesület ügyvezetését és alkotásait s aztán a különböző külföldi hasonló egyesületek életével foglalkozva, ezek közt különösen a londoni Alpin-Club, a bécsi és svájci Alpen-Verein, a Club Alpino Italiano, a párisi Club Alpin Francais és brüsszeli Club Alpin Belge ragadták meg figyelmemet. Láttam, hogy ezek a többnyelvű egyesületek hogyan igyekeznek ugyanazt a hegységet, Európa legmagasabb, legterjedelmesebb és legfőkéletesebb hegyvidékét turistailag kimeríteni, egyetlen közös céljuk lévén a Hannibál és I. Napoleon által hőstett gyanánt áthágott Alpokat közlekedési úttakkal és a forgalom, közgazdaság eszközeivel becsafolni Európa és a földgömb, általában az emberiség életébe, ami — a Hold vagy a Mars bolygó közlekedésügyi felfedezéseig — minden vidék és táj végcélja lehet. Így állítottam be képzeletemben a mi tündérszép Erdélyünket is, felhőkbe élő sziklabérceivel, regényes romváraival, Istenadta gazdag fürdőivel, haragos sötét fenyveseivel és hullámos tölgyerdeivel, borát termő halmaival és kalászrengető, virító völgyeivel, valamint történelmi helyeivel, hol „ezeréven át atyáink vére folyt” és a világforgalomból félrecsúszott, egyetlen girbe-görbe fő vasútvonalával így akartam azt becsatolni az emberiség szívébe és lelkébe, örök kapcsolattal. Messzeható közgazdasági és közművelődési, egyetemes emberi, népjóléti és természetkedvelő szépsészeti cél lebegett a szemem előtt.

Fenti kárpáti útam alkalmával Magyarország legmagasabb pontján, a Lomnici, illetve Gerlachfalvi csúcson maradt egy nyakkendőtűm, mely az akkor még haza nem hozott II. Rákóczi Ferenc sírkövének egy lepattant darabkájából készült és erre írta akkor Felszeghy Dezső „Elveszett tű” címen a következő hangulatos költeményt:

A múlt nyáron — turistamódra —
Fölmentünk a lomnici csúcsra,
Egy szép melltűt viselt a társam,
Cserélni véle megpróbáltam.

„Hej, ez a tű, ez nagyon drága!
Ódavaló Törökországba.
Szép Isztambulban Rákóczi sírja;
Egy márványszilánk vált le róla.“

Lejöttünk aztán, — elvesztette;
Vagy valahol fenn elrejtette...
Elgondolkoztunk mind a ketten
S az elveszett tűt megkönnyeztem.

Neki is fénylett szemekönyve
Es nagyot dobant a szivünkbe:
Hej, a szent sírból Magyarhonban
Legalább egy szilánk itthon van!

Mikor 1890. nov. 12-én az Emke választmányához előterjesztésemet megtettem, nyomban 5 alapító és annyi rendes tag jelentkezett, hogy ezek száma nemsokára 100-ra növekedett. Felkeresve Budapestet és másutt az irányadó köröket, dr. Wekerle Sándor kir. pénzügyminiszter 30 évre díjtalanul felajánlta a borvölgyi, később radnaborberre ki szénsavas-vasas fürdőt, hat hold fenylvessel úgy, hogy az Eke tagjai házhelyet ingyen és építkezéseikhez fát, követ kincstári árban szerezhetnek. Bethlen András gróf földművelésügyi miniszter Kolozsvár fölött a Magura-telepen nyújtott klimatikus nyári üdülőhelyre kincstári területet. A megyék közül Torda-Aranyos ajánlta fel az első segélyt s hasonló biztatást helyeztek kilátásba személyes kiszállásaim alapján Brassó és Udvarhely vármegyék alispánjai is. Tervemmel és akaratommal ellenkezett, hogy az Emke elnöksége később a radnaborberreki fürdőn, mely minden befektetés nélkül pár ezer forint évi jövedelmet biztosított az egyesületnek, súlyosbítva a radnadombháti fürdő vizének is a forgalomba hozatalával, különböző építési és vízpalackozási vállalatokba bocsátkozott.

Kapcsolatban és párhuzamosan a mozgalommal megindítottam Erdély első Baedeker-szerű leírását, melyet úgy végeztem el, hogy heg- és vízrajzilag tagolva Erdély területét s számbavéve a vasútakat és más közlekedési útakat, felosztottam az egyes tájak leírását az Emke fiókválasztmányok legjobb turista és természetkedvelő, kutató, búvárló, népszerű tagjai között. Ezek munkái beérkezve, rendszerbe raktam azokat és az egész munka különböző típusú szedéssel va beosztását, Merza Lajos Emke főpénztáros segítségével én gondoztam s juttattam sajtó útján a nagyközönség elé. Az 1890. év augusztusára, kolozsvári nyomdából, az Emke 3082 korona áldozatával 2100 példányban már meg is jelent, a szóbanlevő terület turistatérképével, 5 drb. térrajzával és a forgalomban levő katonai térképet követő térkép-hálózatával, a 340 tömött oldalas mű, melyet az Emke 80 kr. előfizetésért majdnem ingyen osztogat; miután az írás, szerkesztés és technikai gondozás, a bevezetésen kívül, melyet Téglás Gábor írt, az egyesületnek semmi pénzébe nem került. E kalauz további kiadása — illetve tulajdonjogát az Emke az Ekének ajándékozta.

Az 1891. jan. 12-én tartott népes Emke választmányi ülést követőleg, egyszerű közgyűléssé való átalakulással, létrejött maga az Erdélyi Kárpát Egyesület; Tiszteletbeli elnök: Bethlen András gróf, földművelésügyi miniszter; első tiszteletli tag: csekélységem. Elnök: Bethlen Bálint gróf, az Emke daliás, levante zászlótartója; útkár: Radnóti Dezső, az Emke irodatisztje, aki napidijából mellettem tanult és nőtte ki

magát; pénztáros nemsokára Merza Gyula, akit lakásán keresek fel s nyerek meg e díjtalan tisztre, melyet közel 30 év óta tölt be, a legnagyobb buzgalommal és odaadással. „Úgy pattant ki az Emkéből az Eke, mint Minerva a Jupiter fejéből,” mondotta ekkor elismerőleg a közgyűlésen felszólaló Bartha Miklós.

Ez a kipattanás azonban nem volt oly egyszerű. Mert az egyik helyi sportegyesület a mozgalom megindulta és messze előrehaladta után maga akarva a létesítést kezébe venni, egyes tagok részéről névtelen levélben személyes megfenyegetéssel is, többféle akadályt igyekezett elém gördíteni. Ezek közé tartozik, hogy megnyerve az előkészítő bizottság elnökét, aki addig a megalakulás legerősebb szorgalmazója volt, ő az utolsó előtti napon a közgyűlés elhalasztását eröltetné. A közgyűlés vezetésére Kolozsvárra érkezett Bethlen Gábor gróf Emke-elnök, aki a dolgokról tájékozva volt, a bizottsági ülésen megjelenve, kis hallgatás után váratlanul: „Ön republikánus!” szóval akasztá meg ellenvetései közben a nagyon is monarchista, sőt közönséges érzelmű tudós férfiút, aki rövid szóváltás után a kabátját és kalapját véve, eltávozott. Erre az egyesület elnöke vezetésével letárgyaltuk a kérdést és másnap minden ellenmondás nélkül lefolyt a közgyűlés. Ez incidensért is azonban sokat kellett szenvednem azután, mert minden alkalmi megtámadóm ügyismeretlenül és a tárgy és ok megvizsgálása nélkül hozzám kente a nevezett tagot. Az Ekéért, illetve az erdélyi magyarságért azonban nyugodtan szenvedtem el az ütlegetéseket is, mert sohasem felejtendő, hogy az Alapszabályok szerint: „Az egyesület működése kiterjed egész Erdélyre, de legfőképen a magyarországi vidékekre és különösen a Székelyföldre“.

Ugyancsak az alapszabályok szerint az Emke egy darabig mint védő lebeg az egyesület fölött. A saját közgyűlésével egyidejűleg, mondhatni ugyanazon közönség bevonásával tartja az Eke saját összejöveteleit. Így az Emke 1891. okt. 4-iki marosvásárhelyi közgyűlésével kapcsolatban rendezi első fürdőügyi kongresszusát. Az Emke szárnyai alatt vesz részt az 1896. évi ezredéves kiállításon, az Emke szervezte magyar közművelődési egyesületek csoportjában, a Közművelődési csarnokban, mint külön kiállító, mely alkalommal e csoportot is meglátogatta I. Ferenc József király.

A Városi pártnak, 1895. évi jan. 21-én általam történt megalakításával, Kolozsvár város törvényhatósági közgyűlésén kiküzdjük Mátyás király szülőházának kijavítását és az épületnek az Eke Népmező műzeuma számára való átengedését. Városatyák vannak, akik pusztán utilitárius és anyagi szempontból vezetettve, minden kegyelet és kultúrérzék nélkül ellene vannak az átengedésnek. A kir. belügy-miniszter is ez alapon, költségvetési szempontból fontolgatja a kérdést. Sajtó útján, nyilvánosan kell aposztrofálnom az előadó miniszteri tanácsost, hogy az átadást a végén is kedvezőleg ajánlja a miniszternek, akinél mint orsz. képviselő is kopogtattam. Emlékszem, hogy mikor az épület átalakítása folyt, egyik befolyásos városatyá, eladás mellett, a birtokában levő fekete gyár-cseréppel akarta a tetőt befedetni; úgy futott hozzám a munka megkezdésével Lozonczy János városi tanácsos,

hogy ne hagyjam. Energikus lépésekkel lefúvattam s dr. Pósta Béla személyes felkérésével, az ő tanácsára jutottunk a mai díszes, stílszerű, színes, mázoscserepű befedéshez.

Az 1902. évi júl. 20-iki sepsiszentgyörgyi közgyűlésen végre a megizmosodott és megerősödött egyesület alapszabályaiból kihagyja az Emke védőségét és kir. hercegi személyt választ e tisztre. Ezentúl a 44. § szerint, hálából a megalakításért, az Emke elnöke és főtitkára a köz- és választmányi gyűléseknek állandóan teljesjogú tagjai. A kisdéd kinőtt pólyáiból, sőt gyermekkorát is eltöltötte, keménykarú és erősmellű ifjú, majd férfi lett.

És most, a viszonyok változtával, úgylátszik, megint szükség lehet az anyára, mely sohasem felejtheti el, hogy a gyermek az övé. Szükség lehet, mert emlékezetembe időszerűleg visszacseng az a költemény, melyet az Emke eredeti jelvényét alkotó és később az Ekének pecsétje jelvényeül átengedett „Erdélyi gyopár“ virágról az iménti címen annakidején valamelyik lapba vagy folyóiratba az erdélyi magyarságra és székelységre célzólag írtam:

Van egy virágunk, fõnn terem
Kõves, magános bérceken;
Hol más tenyészet már szûnik,
Erõben õ fel ott tûnik.

Esõtelen nap égeti,
Pusztító vihar tépi ki:
De minél zordabb végzete,
Annál szívósabb élete.

Bimbója zöld, itt-ott piros
S hogy ott a szélben ingadoz,
Fehér kelyhével, mint a hó,
Egész egy csalalobogó.

És ami rosszabb, mint a dér,
Tõvissel, gyommal harcban él,
De jót tesz küzdve is velök,
Aszálytól védi gyökerek.

Mellette tűzve hû marad,
Nem hullat soha szirmokat,
Állandó, mint a szeretet,
A sirba is leviheted.

A nép tán ezért tiszteli,
Szenképe körül tűzdeli,
Vele díszíti a fiát
Olelve tartó Máriát.

Tűzd föl leány és a legény
Hordozza büszkén süvegén;
Hogy merre Isten jár velünk,
Mutassa harcunk, jellemünk!...

A lírikus Nietzsche

Talán sehol annyi példát a tehetségek sokoldalúságára nem találhatunk, mint az új német irodalomban. Például: E. T. A. Hoffmann, a páratlan fantáziájú mese-költő, novellista, egyúttal kitűnő karrikatura rajzoló, zenész és opera-szerző. Friedrich Nietzsche pedig — akiről e néhány sorban szólni akarunk — egyetemi tanár, korszakalkotó bölcseész, a nagy feltűnést, rajongó lelkesedést és zajos ellentmondást keltett Übermensch-típusprófétája, kiváló esztétikai tanulmányok írója, erősen egyéni lírikus költő is. Mint költő valóságos csodagyermek. Költeményeinek jónagy része 16—18 éves korából való. (Élt: 1844—1900; halálának augusztus 25.-én volt a 20.-ik évfordulója.)

Már ezekben, a mondhatni: gyermekkori versekben a formának nagy készsége, a világnak sajátos képekben való látása, mély és egyéni érzések jelentkeznek. E korszakában írt versei mindenesetre nyugodtabbak és harmonikusabb hatásúak, mint a későbbiek. Költészete utóbb mindinkább összekúsálódik. Későbbi örülete előre veti fantasztikus árnyékait. Megdöbbenő mélységekbe világító mondatok, zordonul izzó tragikus képek bombasztikus ürességekkel, pózos erőlködéssel változnak. Dithyrambikus nekilendülései a téboly fortissimójába fúlnak. Végre az örület teljessége költészetére örök feketeséget borít.

A most fordításban közölt néhány apró verse ifjontibb, harmonikusabb korszakának a terméke.

T. L.

Öreg anyóka

— Friedrich Nietzsche —

Az alvó kórház födelén
 izzik a renyhe dél;
 az ablaknál anyóka ül,
 oly gyöngye falfehér.

Szemfényve tört, a haja hó,
 ruhája szép, síma,
 a déli hő csendes derűt
 csal vonásaira.

Az ablak előtt rózsátő,
 min méhek döngenek;
 a szótlan aggot e serény
 nesz sem zavarja meg?

A nap derűjén szótlánul,
 oly édesen mereng:
 várj csak, szelíd anyóka, szebb
 lesz még a mennybe fent!

Az új Colombus

— Friedrich Nietzsche —

Szólt Columbus: kedvesem ne
bizzál genuaiban!
Csak az ürbe réved egyre —
vágya mindig messzi van!

Már csak titkos tartomány von!
Genua — volt, romba dőlt —
Szív hideg légy, kéz kormányon!
Elül víz — s a föld? — s a föld?

Csak merészen célra folyvást!
Hagyjunk minden ósdit el!
Kifelé nézz: ott köszönt, lásd,
halál, hírnév és siker!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fa az őszben

— Friedrich Nietzsche —

Mit ráztatok fel, esetlen fajankók,
szent vakságomból engemet!
még rajtam át ily féls nem szorongott,
— s én aranyálmom oda lett.

Sok torkos elefánt-ormányú medve,
hát előbb nem kopogni illenék?
Riadtan szórtam buksi fejetekre
aranygyümölcsök özönét.

Lehanyatlás

— Friedrich Nietzsche —

„Sülyed, hull“ — gunnyal itt-ott így beszéltek;
a valóság ez: alá száll közétek!

Üdve bőségét elunván korán már,
bő fényre sötétségetek nyomán jár.

Tompa László

Nehány szó a népköltészet perében

Irta: Marót Károly

Két éve hova-tova, hogy a magyar irodalmi élet gazdag folyama elzsilipelődött számunkra és azóta legfeljebb ha eltévedt lapok, legfeljebb egy-egy könyvcsepp szivárog át.

A Herderék óta állandó aktualitáson kívül főleg ezen rendkívüli megszakadás bátorított, hogy Babits Mihály egy még 1918-ban a „Pesti Napló“ tárcájaként megjelent dolgozatába kapcsolódjam és ezen, sokak előtt tekintélyes névnek az azóta álló levegőből felvett végszavára hangoztassam el azt, amit a népköltészetéről az ő, nem is túlságos egyénien képviselt felfogásával szemben, a tudomány mai fejlettsége mindenkinek letéphető gyümölcsként kínál.

Persze, nem vagyok elbizakodott és nem gondolom, hogy oly bonyolult kérdést, aminő a népköltészet mibenlétére vonatkozó, ilyen keretek között, kétségek hagyása nélkül, el lehetne intézni. E kis vázlat sokkal kevesebbet, csak épen az útba állítani akar, amelyen a helyes belátásnak meg kell indulnia, az útba, amely egészen másfelé mutat, mint ahol Babits keresi az igazságot, aki szerint a népköltészet azért népi, mert a falusi ember őrizte meg az ősi élet, az ősi szó kultúráját és ebből nő ki a népköltészet.

Ma ugyanis e kérdés eldöntésére a kiindulás csak ama fejlődéstani megismerés felől képzelhető el, amely megismeréshez az összehasonlító folklore és lélektan vezetett, hogy t. i. a költészet nem a kiválasztott kevesek nyilvánossá válандó művészi hajlamossága, amely szögből egy haladott fokozat másodlagos tünetei alapján a kérdést tekinteni szokták és Babits „műköltősége“ is tekinti; hanem egy körülbelül már a negyedik életév kezdetétől mindenki benn, jellemző faji tulajdon gyanánt élő vágy, a magunk megélésének mozgó rugója, amaz általános emberi ösztönkieléseknek egyik neme, amelyeket csak egy későbbi (belső erőnk külső nyilvánulásait már erősen gondolkozva különböztető) fok bont a nyelv, költészet, játék, vallás, művészetek stb. színeire. E kielések aztán azért oly általánosak, azért oly fontossá válандók, mert egyéni zártságunk végtelen közösségbe tágulásának megéreztetésével, a minden, egyénileg megélhetetlennek hitt megélése illúziójával képesek emberségünk időnként nyomasztónak érzett korlátait szabaddá robbantani. Ez a kiindulás pedig sokkal súlyosabb következményekhez vezet, semhogy Babits egy szava is megállhatna előttük.

Egyébként e kiéléstünetmények általános fontossága mintegy nagyítva is észlelhető a primitíveken, gyermekeken és főleg a mániakusokon. A természeti népeknek a maguk, tömegben jobban szuggerált „karai“ közös elemi kitörésben táncolják, éneklük vagy „imádkozzák“ ki ösztöneiket és e jelenségek néprajzi megfigyelése világosan dokumentálta, hogy a tömegből a közepre persze azon feltétellel kiálló valaki, hogy a köz ösztöneit menti a maga azonos ritmusú, épen csak a közénél hamarabb mozdulataiba (amilyen a szó is lehet), és hogy a maga egyéni kiválóbsága tudja a tömeg vak ösztönét az együttérzés és együtt-mozgás pszicho-fiziológiai törvényei szerint utánzó megmozdulásba segíteni, — ez a „kiálló valaki“, vagyis a „költő“ eredetileg csak egy, a tömegből kinőtt, bár viszont a tömeg (utólag u. n. „köl-

tészeti“) vágyát kiélni is gyorsító, mindenesetre kedvező esetlegesség, amelyből azonban mánkunk tudatos művészegetisége csak hosszú fejlődés folyamán differenciálódott el. Mert ha a költészetkezdetet, mint fiziológiai „megindulást“ úgy vesszük fel, (amint kell is), hogy még nem differenciálódott ének és költészet formákba, tehát megelőzi az (első) nyelvteremtést, érthető, hogy a később logikus sikra kerülő speciális költészetfajtának nőhetett (új alapján) olyan, a differenciálatlan ösztönfok demokratikus általánosságával látszólag ellenkező, arisztokratikus színezete, amely szerint mintha egyes egyének egyáltalán nem és csak a kiválasztottak rendelkeznének tehetségével; ám hogy a fejlődés vége is csak a kezdet jellegzetes ösztönkielési kényszerére és e hajlam általános emberiségére mutat, azt mélyebb betekintés nélkül is igazolja, hogy van ember, aki nem tud írni-olvasni, de alig, aki ne akarta, vagy érezte volna magát egy-egy hangulatában joggal vagy jogtalanul költőnek.

Ha már most így a költészet természeti szükség és mint ilyent a cselekvő kifejezés-jelleg szignálja, amellyel egy, élni törvő részünket kivetjük magunkból a dolgok világába és ha első életfeltétele sem egy istentől ihletett lángész, hanem a mindenki közönséges „szervezete“, mely a boldogság-lehetőséget, aminő a cselekvés, (hiszen még a sírás is könnyítő örömmérés!) minden tudatos és tudatlan, narcisszisztikus és autotelesztikus eszközzel keresi és követeli magának; ha továbbá (minthogy a társak jelenléte és szuggesztiója fokozza legbiztosabban kifejezetté a szervezet cselekvő hajlamát és a környezet nélkül alkotó költő később is elképzelhetetlen jelenség), a költészet mindenesetre társas tünemény is, amelyben azonban az egyén nemcsak mint a szervezet birtokosa és a tömeget alkotó rész, de mint a fajta kiváló speciése sem lehet lényegtelen, — akkor a mi „költőnk“ elejétől mindvégig az indító lesz, ki egyszer a nyilvánulni erjedő, csak ép a tucategyénekben gyenge és fájó gátlottságba veszendő általános-emberi ösztönenergiákat közörmre tudta a maga hajtóbb, de persze a köz parázsló szénétől is hajtott energiája által kiforrásba, megélésbe szabadítani. És természetes, hogy annál nagyobb gyönyörökhöz fog segíteni, minél kevesebb gátlás lehangolását hagyja meg bennünk, tehát költői kiválósága, amíg létünk lényege a magunk tökéletes kiélése, csak az lehet, ha a „közt“ alkotó tömeg minél parancsolóbban fejlesztő és edző igenlése tud lenni.

E pontról azután már belátszik, mi és milyen lehet az igazi népköltészet és az igazi népköltő, ezek az egy, igaz költészettől és költőtől elválaszthatatlan tünemények és amint eddig főleg az általános költészetfogalom tisztázatlanságán múlott, úgy derül meg ma, ennek fokozott tisztázottságában, a népköltészet fogalma is és semmiféle név esetleges presztizse kedvéért tovább fel nem áldozható.

Hogy a népköltészet sohasem a Vico-féle „daloló nép“ titokzatos alkotása, aminőnek a megtévedt tudomány századokon át képzelte, nálunk Katona Lajos vitte már be a köztudatba. Ma a költészet fejlődéstani felfogása pontos, pozitív formában mutat oda, hogy a népköltészet mindig csak az egy igaz költészet ama szerencsés esete, mely a maga egyéni szóakciójával az ösztönmegfelelések lehetőleg legnagyobb és legáltalánosabb tömegére hatva, az emberi érdekeltség legnagyobb és legáltalánosabb utánrezgését fogja — legnagyobb és legáltalánosabb gyönyörre — felszabadítani. A népi pálma azé, aki lehetőleg mindenkinek „szívügyét“ tevő és mindenkinek érdekes dolgokban tudja ama dolgok emberi értékeinknek legjobban és legmozgatóbban megfelelő vonásait a mindenki lelkéhez legjobban hozzáférő, tehát a legegyszerűbb és hasonlósággal legjobban megdobbantó

módon kifejezni. A népköltészet olyan érzéki nyilvánulások, „szavak“ füzére lesz, melyek egy-egy belsőből az érezhetővé és sürgetővé vált örömhány, a belső pótlások megszüntetésére, illetve örömkielésekkel való egyensúlyozására kivetődve, a lehető legnagyobb tömegek számára alkalmasak a lehető legmaximálisabb egyéniség-kielések örvendtes kiváltódását eredményezni. Vagyis, ha utólag célt növeszteniék vagy gondolnánk abba, aminek eredetileg csak oka volt és azt a célt próbálnók megkeresni, amely a népköltészet előtt lebeg, ez kizárólag a művészetekével, a játékeval rokon cél: az általános emberi energiaérzések minél tökéletesebb kiéletése lehetne. Épen ezen mély visszhangosság a népköltészet titka, ez a rejtélyes erő, mely az igazi műremekre a téren és időn kívül érvényes, általános érdeklődés dicsfényét tudja vetni és a végtelen és véges közt tátongó úrnek csak ilyen áthidalása teheti, hogy senki ne maradhasson varázsától illetlenül. A mutatott példa igaz értéke hatásossága mértékén mérődik. Igazán a népé az a költészet lesz, amely ilyen hatásra a legteljesebb mértékben képes és az ilyen hatás fogja majd okozni, hogy később nemcsak a köz ítélete, de a logikus vizsgálat is ezen legérzékibb, legáltalánosabb, „legegyszerűbb“ elemeket találja a — crocei értelemben — legkifejezőbbeknek.

Ebben azután eldőlték már a népköltő személyi kérdései is. Amikor bizonyos szempontból minden fajta költészet a népköltészet felé való törekvés (még a legmodernebb is, ha igazi; legfeljebb hogy a „nép“, amelyé csak — lesz, még nem él a nagyon előjáró költő körül), amikor az ébresztett hatásban és nem az okozó milyenségében van a kritérium, azaz a népköltő meg a népköltés címei csak az illető művek további élete (mondhatnók karrierje) alapján érdemlődnék ki, — akkor természetesen mindenfajta egyénből és kultúrából egyaránt nőhet ki u. n. népköltészet. A népdal alkotója személyileg nem determinált és nem differens. Nem is lehet lényeges, hogy ki alkotott és ki alkotott egy szót, amely — mindenkiből kikészült, a mindenkié; hiszen a költőknek eredettől ilyen „szókat“ kell keresniök és lehet, hogy népi környezetben élő költő találja meg őket, aki esetleg írni sem tud, de épúgy lehet, hogy híres „műköltő“, sőt talán még egy poeta doctus is, mert semmi esetre sem a kerges kéz, a falú, az irodalmi műveletlenség és a névtelenség, csak az invenció szerencsés alkalmassága teszi. Az Iliász és Odüsszea költői vagy legalább is lezárói kétségkívül arisztokratikus lovagi kultúra talajából sarjadtak, holott költeményeik az ó-kori írók egybehangzó tanúsága szerint a nép kenyérévé váltak. Így fog továbbá, igen érhetően, az akár ismert-volt egyéni név is szükségkép könnyen felejtődni, vagy már eleve elhanyagoltni. Ir mondák gyakran neveznek meg híres költőket és műveket, viszont a régi írek népköltőinek nevei elvesztek. Nem is ez, a lényeg az, hogy ha ki költő olyat alkotott, ami teljesen a nép sajátjává volt válandó és vált, ha kifejezésének szerencsés módja visszhangot kelthetett — az ilyen költő lesz — tekintet nélkül polgári állására, ismertségére vagy névtelenségére — a népköltő. Heine, Petőfi, Uhland és más „neves“ költők egyik-másik dalát számra több ember ismeri „népköltészet“-ként, a szerző lényegtelené vált neve nélkül, mint neve alatt „műköltészetként“ és a világháborúban keletkezett (egyébként kísértékű) „népdalaink“ közkinccsként veszik nyugodt birtokba a Vörösmarty „legelső magyar ember“ kitételét, Petőfi „trombita harsog, dob pereg“ fordulatát, meg sok hasonló bevált közkinccset: a kifejezéseket az illető dolgokra.

Ime, — bár nem egyéni meggyőződésemet, csak már régóta begyökerezett úzrust követve mentem bele ilyen súlyos kérdésnek a nagyközönség rövidlélekzetű

figyelméhez szabott tárgyalásába, — mégsem kell talán minden reményről lemondanom, hogy sikerült megéreztetnem, mennyire nem a lényegét fejezi ki Babits fejtegetésében az ősi fogalma. A népköltészet szempontjából nem a régiség, csak a kifejezés általános emberszerűsége lehet fontos. Viszont ha egyszer az, amit a népköltés értékeként ismertünk fel, minden költészettel elengedhetetlenül közös vonás és a népköltészet egy „általános emberi“ kultúrideál alapján áll, — akkor még kevésbé fogadható el a falusi kultúrából kinövő népköltészet járulékos feltevése. A megoldás az, amit litván népdalokról írva Goethe mondott egyszer, hogy t. i.: csak egyféle költészet van, — az igazi és csak egyféle tehetség, amely épígy lehet adva parasztnak, mint lovagnak; a Nietzsche kissé stilizáltan leegyszerűsített és az irodalomban talán ép ezért ignorált, de lényegében legfeljebb hogy nem eléggé szoros meghatározása a megoldás, mely szerint népköltészet a. m. Werke recht vollkommen. Népköltő egyszerűen az a költő lesz, aki állapotokat, helyzeteket, hangulatokat maradéktalan átérzéssel tudott felfogni és legkifejezőbbben kifejezni. Hogy esete a népi (nem is ép falusi) környezetben forduljon elő, egyáltalán nem kényszerű, csak valószínűbb és pedig legfeljebb annyiban, amennyiben a legegyszerűbb körülmények és az ilyenek közt élő legegyszerűbb tehetségek, ha csakugyan tehetségek, ösztönösségük fentűszóbb voltával közelebb esnek ilyen, a nagy kiélések általános lehetőségét megteremteni hivatott alkotások létrehozásához, míg a műveltebb rétegek bonyolultabb értelmi viszonylataiból és diathesiséből ezen fokozatra már csak mesteri művészet és kivételes tehetség tudhat „visszatérni“, noha, természetesen tudhat, mert hiszen a történelem folyamán még az életkörülmények bonyolódottságától okozott terjedési nehézségek ellenére is már sok u. n. műköltő vált kétségbevonhatatlanul népköltővé.

Hogy aztán ez egyszerű igazság oly sokáig nem tudott a köztudatba átmenni, talán elsősorban a „népköltészet“ név megtévesztő voltán múlott. De sokáig a bátorság is hiányozhatott, amit az olyanféle „furcsa“ megállapítások, hogy egy csomó kurucdalunk — például — aligha lehetett bármikor is népköltészet, viszont még akár Babits husvét előtti versének néhány szerencsés sora is — bizonyos körülmények között — az lehetne, vagy hogy a János vitéz és a Megy a juhász a számaron költője népköltő ugyanakkor, amikor az Apostol vagy az Őrült szerzője nem az, meg ehhez hasonló, — tagadhatatlanul igényelnek. Minthogy azonban e megállapítások kétségbevonhatatlanul így igazak, a felismerésüket pillanatnyilag gátló nehézségek legfeljebb ha késleltethették annak kétségtelen belátását, hogy a népköltésnek, csakúgy mint a sokban hasonló közmondásféléknek és az u. n. ponyvairodalomnak is (amelyek felé ép ezért nehezen vonhatók meg a határok) egyetlen, elengedhetetlen vonása: az alkotás terjedő képessége, tehát léte is a nép, a köz ítéletén és ízlésén fordul, formája pedig ennek szociológiai viszonylatai szerint változik, mert hiszen minden a köztől elfogadott költészet, egyaránt népköltészet, legyen hogy ifjak vagy öregek a család vagy a község körében éneklik, népéneknek ünnepen el. vásáron adják elő, vagy akár kalendáriumból akár ponyvaműből olvasva terjed.

Ép ezért talán kevesebb megtévesztés alkalmát is adná, ha az ilyen, természetesen szintén csak egyéni költészetet megszoknók a már oly sokszorosan félreértett népköltészet helyett a közköltészet némileg megfelelőbb nevével nevezni, amikor aztán talán a „népköltészet“ névről nehezen leválasztható hamis képzetek, de e név kényszerű pendantja; a „műköltészet“ és ennek függvényei is, gyökerestől kikapuzhatnának.

A vidraprêmes bunda

Irta: Zsolt Béla

I.

A tizenegyedik évben azután elhatározta, hogy felmegy az asszonyhoz. Késő ős volt, az utcákon szilánkos szél vandálírozott és pocsolják hályogosodtak a léptei nyomán. Ekkor már semmisenem volt hátra és ő elindult, hogy a küszöbön megálljon, némán, mint aki visszatért és akit nem vártak, aki kiszakadt a tudatukból, tehát tulajdonképen már nem is volt. És most itt áll, mint a vaslovag, aki a lélek kastélyának lakatlan részéből egyszerre csak megindult és felcsattantotta a jelen traktusának zajtalanul nyíló üvegajtáját.

II.

Már a svájci út előtt pontosan érezte, hogy annak a délelőttnek sorszerű szerepe lesz életében. Reggel felébredt, de nem nyitotta meg a szemét az agyagszínű fénynek. Pompás, kötelességnélküli mozdulatlanságának, szuverén érzékellenségének idejét meg akarta hosszabbítani mesterségesen, az akaratával. Az efajta negatívumokba rendkívüli energiát tudott önteni, a szkepticizmus, a nem-érdemes aszkézisében, amely az önmegtágadással, az érzéklés korlátozásával semmi magasabbat nem akar elérni, fakíros huza-mossággal csökkentette le az életét. Tételején beteg volt és beleásta magát az ágyba, mintha sohasem szándékozott volna többé felkelni. Az első napokban volt némi mozgalom a szobában: egy orvos, különben barátja, félhat tájban fellátogatott és elszítt egy cigarettát, hajnalban pedig egy nő settenkedett be, akivel már négy éve szakított, de a nők a világ végéről is elő jönnek, ha megigazíthatják a beteg férfi párnáját. Az orvos azután rájött, hogy itt tulajdonképen nincs rá szükség, a bajnak nincs diagnózisa és nem kezelhető. A nő az utolsó hajnalon otffejejtett egy félig üres kucséber-dobozt és többé nem jött fel.

Fábián már az első látogatáskor meg akarta nekik mondani, hogy neki nem kellene, de várt, amíg maguktól kopnak le róla, izgalom nélkül, vállvonogatva, közönyössé váltan. Mikor már bizonyosan tudta, hogy nem jönnek többé, fellélekzett, mint akit a vendégei megzavartak valami nagy munkában, egy izgalmas terv keresztülvitelében és most végre egyedül maradt. Kinyújtózott a hosszú, füledt ágyban és átérezte a melegségnek és nyugalomnak tompa örömet. Háton feküdt, egy ideig érdektelenül fedezgette fel a mennyezet kék virágait, aztán lehúnyta a szemét s azontúl csak pillanatokon eresztett képet a retinájára. A szemeit már régen meguntta és nem érdekelte az a kis folt, amit a magánzárkájába csukott ember az égből és az életből láthat a két kis gyarló ablakon keresztül.

De akkor reggel az utcákon egy oktávval magasabbra szökött a lárma. A bömbölő harangok artikulatlan zenéjébe szoprán csengettyük fonódtak és a gránitkockán megszólalt a kalapács élesen, fanyar zengettségével, mint a xylofon. A csukott szeme most látta a hangokat, vén, rekedt, pörlekedő némben a harangszoknyában, fehér, fátyolfőkötös noviciák kék csen-

gettyükkel a kezükben, amelyekből a szűz női test reggeli szaga és tömjénillat füstölög rózsaszinbe játszó szókeséggel és félkegyelmű fráterek, Heribaldok, vagy az öreg sekrestyés a Tosca első felvonásából, akik az ércorsók fedeleit csattogtatják. És most mind idegyülekeztek az ablak alá és fel akarják hasítani az ő fonofób füleit, bele akarnak énekelni, csengettyüzni, csattogni az agyvelejebe.

Lassan, riadtan feltámasztotta a szemhéját és kitekintett az ablakon. Ottkinn, frissen mázolt színeken lazúrosodott a nap. A háztetők feszülő huzalain kövér, csillogó cseppekbe futott össze a hajnali dér. Egy padlásablak szélesre húzott pófával röhögött be a szobájába, mintha mögötte épen most tervelnének valamit, egy rossz tréfát, ami ellene irányul. A hangok ereje most alábbhagyott, mert a fény és szín szenzációja nyomta el.

Egy öreg asszony, parasztszizmákban, berlini panukból kötött nagykendővel épen jókor lépett be:

— Tavasz van, fiatal úr — mondta kevélyen, mintha a szegény kis összelapított élete többet ért volna ezáltal, mintha a téli alázatosságából készült volna kivetközni, mert a tavasz az első pillanatban valóban több szabadságot, emberséget, vágyak betelésének, célok közelebb-rukkolásának idejét jelenti.

— Tavasz van? — kérdezte Fábían és félszettel kísérelte az asszony mozdulatait, amint a mosdótálba vizet csurgatott, a barna ablakfüggöny szárnyait széttépte és az éjszaka rosszillatú virágcsokrait kihajigálta az ablakon.

Friss szagok permetezték szét a szobán és a fogai között nedves hűvösséget érzett. A lábai belecsavarodtak az izzadt paplanlepedőbe és a meleg nyirok hirtelen tűrhetetlenné vált. Ingerülten tépte ki a combjait a cihák gubancából és felült. Hosszan, részletezés nélkül bámulta az ablak téglalapalakú ráámájába keretezett tájat. Aztán leeresztette az egyik lábát az ágy előtt fénylő linóleumszőnyegre. Szisszenve kapta fel a hidegtől megperzselt talpát, de óvatosan lebecsájtotta újból, majd a másik lábát is utánavetette. Felállt, szemben a szekrényvel, amelynek egyik ajtaját tükör borította, a másik ajtó üvegén keresztül pedig a könyvei viritottak át.

Valami meglódította és egyszerre csak lenn volt az utcán. Az aszfalt nedves volt, mint nyáron öntözés után, az ablakok csillogása elfedte a mögöttük élő szobákat. Emberek loholtak rendszertelenül, de nyílt szolidaritással az arcukon. Egy sarkon két szerelmes eb körül zajlott a gyerkőcök gaudiuma. Egy társzekéren négy oleánderbokrot szállítottak szuvas favedrekben. Egy fiatal lány, ahogy véletlenül rápillantott, kifeszítette a mellét és a felcsücsörített szájaszélét megnyalta a nyelvével.

Fábían látta mindezt és várt. A tavaszt várta, amelynek itt kell lenni, a szemét törni látnivalóival, a bőrén érzi a langyos legyezőjét.

— Külsőleges dolgok, kis illusztrációk, grafika, — mondta, — de hol van az a láz, amely összefogja mindezt, élettartalom, életökké sűrűsíti bennem? Mért élnek ezek itt intenzívebben, mint máskor? Micsoda kozmikus közösségük van a nappal, a földdel, a nedvekké? És én, én mi vagyok? Idegen matéria, amely nem oldódik, amely kivetődik a színmasszából?

Fábían nem érezte a tavaszt, a fokozott életinger nem birzgálta és a félelem és irigység depressziójával sodródott át a nagy utcák áramán.

III.

Másfél éven át szeretett egyszer Fábían egy nőt, aki változatosan komisz, kifinomult és aljas praktikákkal rejtőzött el előle. Egyszer azután átváltódott a hisztériája és lázasan, lelkendezve rohant fel vele a lépcsőn és lehasogatta magáról a szövetet. Ott állt előtte triviális meztelenségében, amit Fábían oly győtrődve modellált másfél éven keresztül elképzelésekből, a ruhán áttörő vonalak kevés realitásából mássá. Még csak nem is szebbé, mert az asszony plaztikus volt és ruganyos. De így, ebben a materiális valóságában nem ismerte meg, nem hatotta át villámló vágyakozással. Az asszony a másfél év megtartóztatását a mozdulatok szélsőséges trágárságában oldotta fel és Fábían cikkázása közben úgy látta, hogy minden mozdulat szakít egyet rajta, letépi a kezét, letöri a lábát és a melle két dombja elgurul, mint két narancs, amely lezökkent az üvegtáblól. Röp-ködtek az asszony tagjai a levegőben, mint egy bombarobbanás után. Fábían a szőnyegre hasalt és a tenyerébe támasztotta a szomorú fejét. Szemernyi vér sem moccan benne, sőt tragikus idegenkedést érzett. Az asszony nem vett észre semmit és meztelenségében szinte gyermekké vált, a feléintorított tomporával csúfolta vidáman, selypített, gyümölcsmaggal dobálódzott, ocsmány szavakat rikácsolt összefüggés nélkül. A férfín eleinte a szomorúság borult el, később dühre gerjedt és már-már megszólalt, már a nyelvén volt az érdes szó, amellyel ráparancsol, hogy öltse fel a ruháját. Fellált és lehunyta a szemét és ebben a pillanatban felragyogott előtte a nő, az ő asszonya, ahogyan kiálmodta a ködös elképzelések másfélélévéből, ahogyan részenként kifaragta az érthetetlen után való likkadt vágyódás közben. És behunyt szemmel, leszegett állal rohanta meg az asszonyt és vad gyönyörűséggel teperte le a parketre és megölelte, de nem merte kinyitni a szemét.

*

A művészetekkel való intenzív eltelés veszedelmet rejt azok számára, akiket csak épen az exekutív készség hiánya különböztet meg a művésztől, akiknek megvannak a divinációs pillanataik, de nem tudják őket megállítani és dimenziókba keretezni. Ezek talán még művészbiben élnek az elmé-nyeiket, mint az alkotó művész, mert nincs egyéb teremtő lehetőségük, mint az életük.

Fábían festőnek készült és vizualítása teljesen ebbe az irányba fejlődött. Foltokat látott, látta a levegőt, a komplementér színeket, a kompozíciót. Vasúti kupé ablakából ha kinézett, a négyszögben szervesen egybe-komponált tájakat keresett. „Gainsborough“ mondta, hajdan midőn egy nő arcot látott és ezzel klasszifikálta is a nőt. „Ugy jár, mint Grenze tehenes-leánya“, jegyete meg máskor és nem értették, mert hiszen a Grenze-portré mozdulatlan.

Mindéz régen volt, a produktivitás vágyától megfeszített diákkorban s ha Fábían szegyenlelesen rossz képeket is festett akkoriban, passzívan talán Hölbein volt, akit imádott és mintaképének tekintett. Ez a festői látás eleinte analitikus volt, tehát öntudatos, később azonban belevette magát elromlott idegeibe és megmérgezte minden pillantását. A látási képze-
te nem

elevenedtek meg, a friss, színes gyümölcs elsősorban nem étvágyat gerjesztett benne, a mezítelenség nem erotikus mozgalmasságot. Csak mikor már feldolgozta, megszűrte, elrendezte őket az artisztikus felfogásban, akkor erjesztettek benne épen nem elementáris vágyakat. Ez a méreg szekundérré rontotta a legszebb örömet, mert nem volt művészi, mert nem tudta ezt a kényszerű látást átmenetileg leválasztani a művészről a művészi alkotással. Olyan volt, mint aki állandó nemi gerjedelemben él, de nincsenek szervei, amelyekkel a gerjedelem izalmát a paroksizmusra fokozhassa és lezuhanjon a kielégültség kifeszített ponyvájába.

Ez a szekundérség ágazta be az egész életét és most nem is mélyről támadó szükségletből, inkább talán irigységből és kíváncsiságból szerette volna közvetlenül érezni a tavaszt.

*

A zöldpötyös fason keresztül kiért a ligetbe, ahol remek tympadonjával, hatalmas oszlopsorával meredt a hellén-kék ég felé a galéria.

Felbotorkált a széles lépcsőkön és az előcsarnok robusztus árkádjai alatt megállt. Oly sokszor volt itt, behúnyt szemmel ismerte a járást az osztályokon, kívülről tudta a katalógust. A legkisebb pictor ignotusra emlékezett, megmondta a festmény számát és felsorolta a körülötte lógó képeket. Valamikor hónapokat töltött itt, kószált a termekben, vagy másolt.

Most nem tudta, mit keres itt. A képektől nem várt szenzációt, érezte, hogy viszontlátásuk azt az automatikus, közönyös jó érzést támaszthatja benne, ami évés közben fogja el, ha a legraffináltabb ételek érik az inyét. „Művészettörténeti élmények“ — mondta magának lehangoltan — s talán azoknak jó, akik a szép aktot szeretnék megölelni és a csendélet dinnyéjéből lekanyarítani egy szeletet.

A portikusz üvegtesteje levegőalakban szűrte a fényt a saktáblaszerű kőkockákra, melyek zengzetesen kopogtak a beözönlők léptei alatt. Fábían a korlátnak támaszkodott, amely Donatello lovasszobrát keríti körül. A szeme ráfigyelés nélkül tapadt meg a reprodukció fényesre égetett gipsztestén, amelyet nemes, ritmikus vonalak proporcionáltak.

— Ott kinn most tavasz van, — érezte a száraz torkában és én megint itt vagyok, megint nem a hegyek közé mentem, nem ültem fel a kiránduló hajóra.

Egy nő ment fel a lépcsőn, méltóságteljesen, de ruganyosan, hosszú fekete ruha fedte bokáig s a magas nyakfodorra ráült a szőke konytya. A fején valami pehelykönnyűséggel kis fekete bársony kucsma himbálódzott, érződött, hogy szinte csak feldobták, hogy nem fogja tú, vagy gummi. Az apró lépcsőket egyenként mászta meg és a két kezével könnyed lendületeket vett. Amint felmagasodott Fábían szemei előtt, volt benne valami titkoszerű, valami jeladás.

Fábían a kontyára tapadt a szemével, mint a hipnotizált a fényes tárgyra. Úgy érezte, hogy el kell indulnia a konty után, — csillag a pusztában, — dadogta, — aranyfelhő, — de mindez csak egy pillanatig uralkodott el rajta és már fel is ocsudott és fanyarul elmosolyodott.

Ekkor azonban kedve támadt, önszántából, furcsa babonából, hogy követi az aranykontyot.

Cikkázott az aranykonty a sárgásszürke tömegben, amely kárpittá laposodott körülötte élettelen háttérre, alapszínre.

Mint a villám a fekete égen, úgy nyesett bele a közönybe az aranyfonat cikk-cakkos útja.

Fábián most már lihegve követte, megmerevedett szemmel, mint egy látomást, amely csak az ő szemeinek van adva. Embereknek lódult neki, akik felszisszentek és furcsán néztek rá, megbotlott a szőnyegekben, neki-pöndörül zárt ajtóknak és ez bizonyára groteszk volt, mert többen megálltak és összevont szemöldökkel kinevették.

Az aranykonty hirtelen megpihent és Fábián reszketve törtetett át az ácsorgókon és az asszony mellé furakodott.

Az asszony rátapadt a képre, amely kéken lépett ki a rámából. Kék ég, vattahátú fellegekkel csíkozva, primaverás mező és mindezek felett, az ég felett is, egy kék árnyékba vont fiatal leány, szüzeleány-szemekkel, nedves szájjal, édesen vacogó fogakkal, havas vállakkal és vadrózsába nyíló mell-bimbókkal. A fejről hóolvadásszínű haj zúdult szét a testén és bepókhálózta a köldökéig, amelyet már sejtelmes giz-gazzal, bürökkel, hirtelen-nőtt pász-tortáskával látýolozott el az ecset.

Fábián sokszor látta ezt a képet, tudta, hogy a tavaszt magasztalta fel benne a festő, de most elegyült el vele először, csak most nőtt túl a szemén és belekábult az agyába, megrándította a szívét, megbizsereglette a talpáig. Meleg sűrűséget érzett az ereiben és a homloka csontjának neki-loccsant a felkavart vér forró hulláma, mint a viharos tenger a szikla-parthoz.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Csak nézett, bágyadtan, szinte elbutultan, a hajába belefonta a pillantását, a mellén végigcsorgott a nézése, mint a meleg könny. Aztán a szemébe nézett. A napsütötte víz kéksége volt ez, amely bizonytalanná teszi, de közelhözza a mélységet. Pillanatok multak el ebben a gyönyörű farkas-szemben és Fábián közben mindenről elfeledkezett. Az asszony ott állt mellette, súrlódott a könyökük és ő szinte nem is tudott már róla.

De hirtelen felkapta a szemét és a tekintete szinte belesíklott az asszony szemébe, mint a kard a hüvelyébe.

Igy álltak szemközt néhány másodpercig.

— Hova nézett? — kérdezte később halkán a férfi.

— A szemébe! — suttogta az asszony.

— En is! — lihegte Fábián és álmélkodva nézte az asszonyt, aki elmosolyodott.

Most ismét csönd lett. Lassan elfordították egymásról a tekintetüket és a képre meredtek.

— Tavasz van! — mondta azután Fábián és mosolyogva kinyújtózott.

— Tavasz van! — mondta a nő és gyengéden bölintott a fejével. Aztán elindultak szorosan egymás mellett.

IV.

A villa, ahonnan Fábián hajnalban kilépett, a folyópartra könyökölt fehér oszlopsoraival, amelyekről lazán omlott le a futóka, mint a fehér asszonyi karról a kimonó bő ujja.

Fábián nagyszerű nyugalommal állt meg a kapuban és néhány pillanatra a kilincsekre tapadt kézzel nézte, szimatolta, fűlelte az új hajnalt, amíg ráköszöntött.

Azt érezte, határozottan és véglegesen, hogy most már nincs szüksége az asszonyra.

Az éjszaka az asszonnyal, mint egy hegesztő-lánggal újból beleforsztotta a nagy Egységbe, amelyből kiválasztó nyomorúságai, nyavalyái az egyéni létnek szakították ki. A fínys gőg, amellyel rabságát elmaszkírozta, boldog alázattá, édes engedelmességgé igazult benne: mint aki szomjas hordákkal marsol együtt s a kúttól, melyet vadállatias dühvel rohannak meg a száraztorkúak, kényesen elfordul, mert ő nem iszik a többiek után; hogy azután kifordult nyelvét mégis csak hálásan fürdesse meg a mindenki szomjaságának vizében, a vályuban, amely mellett boldogan bög az emberi gulya.

A mindenki életét akarta Fábián, a fájdalom és elragadtatás apró reflexeit, képzetek, átélésük pillanatában mondatokká, trópusokká stilizálódott élmények helyett indulat szavakat.

— Jé, — valami ilyesmit, mikor csodálkozik és ebben benneújjongjon a meglepetés és a keze nyúljon a csodálatos tárgy után, mint a gyermeké, aki az ujjával megakarja tapogatni a holdat.

Az asszony már nem kellett neki, mert beteljesítette feladatát. Amint most eleresztette a kilincset, kevély léptekkel indult neki a reggeli indultól hullámzó ligetnek, mint a majoresko, aki a temetés utáni reggel körüljárja a birtokát.

*

Fábián délben felült a gyorsvonatra és mosolyogva kikönyökölt a kupéablakon. Végigmosolyogta az országok hegyeit, folyópartjait, piros tetős városkáit, belemosolygott a metropolisok gyulladt villanyszemeibe. A másik hajnalban már a svájci hegyek között találkozott, amint az alvó szálloda fehér lépcsőjén a portásra várt, aki mélyen és hangosan aludt és nem hallotta a gougé és sikoltását.

Arrozában Fábián gyermekes mohósággal száguldozott a meleg havon, fel és feljebb az erdőkbe és az erdőkön túl a kopasz ormokra. — Oh, mindenség, oh, csodálatos csodálatosság, milyen jó nekem, hogy az én életem részese ennek a Nagy Életnek! — szavalta páthosszal és sokszor zsolttáros zenét komponált hozzá.

De aztán, később már feltolult benne:

— Vajjon több-e annál, ami volt, hogy én mindezt megállapítom? Vajjon a szavakban kinyilvánított hiten keresztül eljutottam-e a Nagy Élethez?

És néhány nap múlva kiformalódott benne az a meggyőződés, hogy lényegében tulajdonképpen nem változott semmi, hogy a régi életéhez új ideológiát csinált és most ezt az ideológiát úgy akarja keresztülvinni, mint a neuraszténiás, akinek az orvosa sok sétát, szabad levegőt, munkátlanlanságot tanácsolt. Már robotnak, kényszerű virtusnak érezte ezt a naturmenschen-cécót, bár esténként még teatrálisán elrikoltotta magát a völgykatlanban s nyomban utána valami bosszankodó szégyenkezését érezte.

Aztán meg az asszony is visszatért mellé éjszakánként. Egészen kicsinyesen elképzelte magának a pompás örömet, amit megízlelt és kimeríteni elszalasztott. Az egyszeri ölelés fullánkja egyre dagadtabb vágyakozást sebzett fel benne. Már napközben is sajtott, már a hegyek tetején is érezte, a végén már oly egyszerűen és nyomorultán, ahogyan csak a városok aszfaltján vágyódik nő után a férfi.

Egy reggel azután egészen pontosan megállapította, hogy haladék nélkül, váltott lovakon, a kitűzött időre, most, most, rohannia kel az asszonyhoz.

V.

Hajnal volt, amikor Fábián hazaérkezett. Az állomásról egyenesen a villához vágatott. Meghúzta a drótsengőt és vadúl rázta a kilincset.

Az asszony kidugta a fejét az ablakon.

— Ki van ott kinnt? — kérdezte riadt álmoossággal.

— Hát nem tudja? Ezt nem tudja! Hiszen tudnia kellene, hogy megjöttem! — förmedt rá durva lelkesedéssel.

Az asszony most már ébren, büszkén, meztelen mellel derékig kihajolt az oszlopok közül.

— Nem tudtam... És tudja Fábián, most már késő van... Hajnal van... Hajnalban el szoktak menni...

— Éressz be...

— Nem ereszflek...

Az asszony összehúzta mellén a fehér inget és besukta az ablakot. Fábián bámészan figyelte a gördülő csipkefüggönnyet, amely lassan omlott le, mint a kortina a színpad előtt, mikor a cselekmény giccsése közönségesen megrendítővé merevült.

VI.

Fábián aznap délután újból megjelent a villában, de az asszonyt nem találta otthon. A napok ezután leselekedéssel, a hús körül való ólálkodással, dühös levelek kikinlódásával teltek. Az asszony nagyszerűen értette a módját, hogy a férfit a legtökéletesebben távol tartsa magától. Fábián szívós taktikával dolgozott, mellékerült az utcán, benyitott a páholyába, a szabó nője előszobájában elállta az útját, de az asszony mosolyogva és hangosan ellődította magától, egy közönyös szóval, egy tekintettel, amely olyképen csodálkozott el rajta, mint egy különcön, mániákuson. Fábián nagy, megfogalmazott mondanivalói mindig megbicsaklottak a kis gáncsvetésekben, amelyeket az asszony oly hanyagúl, pillanatnyilag helyezett el, mint ahogy a haját szokta megigazítani, vagy a szoknyáját felemelni, ha átgázol a tócsán.

Fábiánban lassankint elfoszlottak a nagy, magyarázó, a dolgok mélyét felmutató kijelentések. Már érezte, hogy itt a szavak nem használnak, itt valami transzcendens beavatkozás segíthet csak, amely egy végzetes pillanatban megjelenik és visszaadja neki az asszonyt. Egy intenzív emlékezés talán, egy álom, amelynek olyan ereje lesz, mint a bibliai álomnak. Vágyott az asszony közelségére, látni akarta, de idővel már nem mert szembeke-rülni vele, titkon lesté meg, kapúaljakban, a nézőtér összemosódó masszájában elrejtőzve.

Egy napon azután fellázadt a képtelenségen, hogy egy asszony, aki az övé volt, akivel összehegedt az öröm paroxizmusába, már nem az övé, mert egy dacos akarattal, egy imponderabilia, aminek nincs teste, izma, körme, ellene szegül.

Olyan egyszerűnek látszott: oda kell rohanni hozzá, felkapni, elhurcolni, be a legelső bokorba, a kis cudart és nem teketóriázni sokat. Utóvégre is csak nem múlhat minden azokon a szavakon, amelyeket kimondunk? Ki az, aki elég mélyen vájkál magában szavakért ahhoz, hogy hűségesen, pontosan ki tudja fejezni velük azt, amit nem hit és tudás, nem viszonylagos valami, hanem ösztönös kényszer és elkerülhetetlen parancs?

— Bátorság barátom! — mondta magának, amikor elhatározta a merényletet és röviddel azután találkozott az asszonnal és hirtelen azt érezte, hogy a lábszára elválik a térdétől és a nyúlt agyvelejébe ólom-súlyként szalad össze az élet egész hiábavalósága és a szél valami lát-hatatlan, csipős port sodor a szemébe.

VII.

Fábián most nekirugaszkodott. — Talpra kell állni, micsoda örület, neveltséges! Hólabda volt, nem lavina!

Bosszút fog állni az asszonyon. Fölépíti magát, olyan magasra, hogy hunyorgató nősténytekintete fel sem éri.

És Fábián most lendületet vett. Lomok közül kikereste az ecsetet, amelyett évekkal ezelőtt fölényesen féfredobott, mert szuverénítéséhez méltatlannak érezte a pepecselést, mázolás, tökéletlen dolgok stilizálását. Kiment a városon túlra, egy lanka alján lesbe állt a palettával és megakarta fogni a levegőben mosódó, oldódó és keveredő szín és fény sokszerűségét.

Formák küszöbén szűkölt, mint a kutya, akit nem eresztenek be a szobába. Dülledt szemekkel, fogcsikorgatva törölt, majd újra kezdett és halott merevség és tompaság gyilkolt meg a vásznon mindent, ami eredetiség, mozgás és csillogás volt.

Hónapok teltek el agyonhajszolt kísérletekben, amikor egy napon, véletlenül, Fábián rábukkant egy új festékfajtára, amely fényt lövelt ki magából, csodálatos, színes fényt, amilyen az élő, napsütött tárgyak emanciója.

Fábián úgy érezte, hogy a piktura új korszakhoz érkezett, e felfedezés révén hatalmas üzemet akart létesíteni, mely az új festéket kavarja óriás üstökben, ahol már benne forrongnak egy új kornak isteni műremekei.

— Van Dyk, aki először festett olajjal, — mondta a nagy pénzembernek, akitől tőkét kért az új vállalatához, — egészen új irányt adott a festészet fejlődésének. Most nem a belső megoldások, iskolaprogrammok fejlesztik elsősorban a művészetet, hanem az új technikai lehetőségek!

A pénzember meghallgatta Fábián szakavatott előadásait és a végén gyanakvó mosoly kíséretében kijelentette, hogy az általa irányított tőke érdeklődése mostanában a szeszpárlók felé fordult a legintenzívebben, mert ezek kitűnően kifizetődnek.

Fábián hónapokon át próbálkozott a bankoknál, hazárdok hírében álló

uzsorásoknál, de mit sem ért el. A legtöbben vállatvontak, később azonban már kinevették, mert a fanatizmusa, amellyel ötletét előadta, valóban kacagatóan groteszk volt.

— Nem sikerült. — Nagy festő nem leszek, elkéstem! Elpocsékoltam az időt, nem folytattam idejében, nem voltam szívós! — mondta magának eleinte. — Nem becsültem a pénzt, szinte nem is tudtam, hogy van, olyan automatikusan vettem tudomásul, mint a levegőt!

De később már így szólt magához:

— Fölégetett, kifosztott a bestia! Mindent otthagytam ebben a baromi szenvedésben! Nem megy semmi! De számonkérem tőle egyszer és jaj...

VIII.

A tizenegyedik évben azután Fábián elhatározta, hogy felmegy az asszonyhoz.

Ekkoriban már Fábián lelkéből-testéből kiaszalt a győzelmes élet mindent, ami élnivaló. Sötét eszmék ráncigálták porázukon és nevezetlen, céltalan gyűlölségek gyűltek benne, mint a genny a sebben.

Az asszony közben férjhez ment egy jó emberhez és enyhe kövérség húzta le a szenzációtlan, langyos életstílusába. Fábián nem tudott róla többet, minthogy férjhez ment és éjszakánként egy idegen emberrel ölekeznek.

Akkor este Fábián elhatározta, hogy mielőtt meghal, megjelenik az asszony küszöbén. Már minden elő volt készítve benne a leszámolóshoz, de a dráma kerekdedségéhez hozzátartozott ez a zárójelenet.

Fábián szélnek eresztette az utolsó tervet, gondolatot, ami az élettel kapcsolatos. Es nem volt egy fillérje sem. Vékony, feslett öltönyében, vöröskék kezekkel, duzzadt orral döfte bele magát a szélbe, amely az asszony felől fújt.

— A bestia! — rikácsolta vacogva.

Mikor a ház elé ért, felnézett az emeletre. Két ablak világított enyhén, közönyösen. A szél nekicsapódott a házfalnak és feljajdult, mintha megütötte volna magát.

Fábián felment a lépcsőn és becsöngetett az asszony ajtaján.

Szőke, fáradt cselédlány bukkant ki és kémlelve nézte végig. Fábián félretolta és belépett az előszobába. Az üvegajtón keresztülvert a lámpafény.

Megnyomta a kilincset, kitárta az ajtót és megállt a küszöbön. Az asszony a sezlonon feküdt és riadtan feltekintett. Aztán felkönyökölt és nem szólt, nem sikoltott, várt.

— Itt vagyok, — mondta Fábián. Az asszony szája megmoccant.

— Eljöttem, hogy lásson és a képem halálosan belevegye magát a szemébe, hogy minden derűs és szép és megoldott pillanatában engem lásson. Én most meg fogok halni, — az asszony rémülten felpattant, — ne féljen, nem vérezem be a perzsát, csak majd otthon, a vackomon, a rongyos szalmazsákon, a sötétben, mert nálam nincs villany, olaj sincs... Csak azért jöttem el, hogy ne legyen többé egy teljes ölelése, hogy az összetolt ágyaik közé feküdjön az én véres, hideg testem... Mert mind ezért a szörnyű semmiért, a rongyaimért, csak maga a felelős...

Az asszony leroskadt a diványra és a tenyerébe rejtette a szemét.

— Fábián... — suttozta — ne... irgalom...

Fábián nekidühödötten folytatta.

— Esténként meghaltam és reggelente a csodával határos erőfeszítéssel támasztottam fel magamat. Ehhez viszonyítva Lázár feltámasztása közönséges bűvészmutatvány volt! És mindenem, amihez napközben fogtam, a maga átkos, elemi rombolószelleme uralkodott el! Mert nézzen rám, ezekre a koszos, cafrangos rongyokra, amelyeket a szél lerángat rólam. Igen, rémüljön meg a kidülledt szememtől! Tudja mi lázong ezekben a szemekben? Az éhség! Volt maga már éhes? Didergett maga már reménytelenül, mert sehol egy meleg szoba?

Az asszony lassan felszegte a fejét. Hosszan, tapadósan nézett rá.

— Szegény... szegénykém... fiam... — és felállt. Odament hozzá és megfogta a kezét.

— Fábián — mondta sóhajtván — igaza van. Én vagyok az oka mindennek, szegény fiam. Rossz voltam magához, mert ha azon a hajnalon beengedtem volna, talán már nem is emlékeznék rám...

Fábián dacosan kitépte kezét az asszony tenyeréből.

— Ne magyarázkodjék. Én eljöttem, hogy lásson és már megyek is. Elindult az ajtó felé.

Az asszony elibe állt.

— Fábián! — szólt halkán. — Ne menjen el így!

— Nekem nincs több mondanivalóm!

— Ne menjen el így, ottkinn borzalmasan hideg van, micsoda szél!

— Nem félek a szélről! Régi ellenségek vagyunk! — mondotta gögösen Fábián és menni készült.

— Nézze, — mondotta az asszony lassudán, megfontoltan, — ne legyen ostoba, szegény kis fiam. Látja itt lóg a fogason az uram tavalyi télikabátja. Jó kabát, az idén is viselhetné, de olcsón hozzájutott egy városi bundához.

Leakasztotta a kabátot a fogasról.

Fábián felpattant.

— De hát hogy meri!... Az ura télikabátját! Az utolsó estémen is az arcomba köp...

Indulatosan az ajtó felé lódult.

Az asszony elkapta a karját.

— Ember, figyeljen rám, — mondotta parancsolóan, — innen nem megy el addig, amíg ezt a kabátot fel nem veszi! Micsoda őrülség, egykettő! Ilyen időben nem jár kiskabátban az ember!

Fábián dacosan nézett farkasszemet az asszonnal.

— Nem veszem fel! — mondta keményen. De megnézte a kabátot. Sárga vidraprém szegélyezte a gallérját, a bélése selyem, a belső zsebre aranycérnázal kacsokaringós monogrammmal volt hímézve.

— Nem kell! — mondotta zavartan pislogva, tompán.

— Hát akkor majd én feladom magára! Mint egy gyerek! — csatolt rá az asszony anyás haraggal és dulakodva ráerőszakolta a kabátot. Fábián ficánkolt, védekezett, tiltakozott, de a hangjából mindjobban kiveszett az erő. Pislogva gusztálta a kabátot és rajtakapottan kapkodta a szemét.

Odalenn a szél vad robajjal becsapta a nagykapút és a ház megremegett.

Fábián pár pillanatig tanácstalanul állt a küszöbön, aztán megszólalt.

— Jó. Rám kényszerítette ezt a kabátot. Ki akart fizetni. Hát engem nem lehet. Most lemegyek az utcára és visszaküldöm egy hordárral.

Fábián a lépcsőn lefelémenet még nevetségesnek és utálatosnak érezte magát a vidraprémes bundában, de amikor a tébolyodott szél mellbevágta és arconverte valami csodálatos biztonságot és fölényt érzett a prém közepén. A zsebébe sülyesztette a kezét és szinte kihívóan vágott neki a viharoknak.

Egy kis, fázós utcalány sodródott elé és fagyosan rámosolygott Fábiánra.

— Nálam jó meleg van, doktor úr, jöjjön el hozzám! — vacogta.

Fábián peckesen továbbhaladt. Egy kirakatablak előtt megállt és a gázlámpa rávetődő fényében megnézte magát. Főlegyenesedett, a zsebek ellenzőit gyors mozdulattal kirántotta és feszesen, illegve elindult a züllött kis kávéház felé, ahol esténként megitta a teáját.

A kávéházban petyhüdt, emberpárás meleg volt. Fábián levette a vidraprémes bundát, gondosan megtogta az akasztójánál és a selyembéléssel kifelé kétrét hajtotta. Aztán felakasztotta a fogásra, hogy az aranycérnás monogrammm látható legyen. Leült egy szemközti asztalhoz és teát rendelt. Miközben a meleg, erőfőlen lötytöt szűrcsölte, valami részeg, kábult boldogsággal függesztette a szemét a vidraprémes bundára, amely ebben a pillanatban több volt oltári szentségnél, szerelmes fetisnél, égi jelnél, mert maga a nyomorult, halálos tréfa, az élet volt.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A műhelyből

I.

A vers

Húszéves voltam akkor és egy fekete este tébolyult ködében
döbrent rám a tudás: holnap elmegy.

Mellemre szegett fejjel, ökölbe merevedett kézzel vonszoltam magamat budai sikátorok hepehupáján. Tüdőmre terpeszkedett és szívemet éles karmokkal vérezte a fájdalom.

Holnap elmegy: kongatta agyam tompán a szavakat és nap-sugaras rétek és ájult csókok belezuhantak a semmibe. Könyvek és könnyek, arcok és harcok, rímek és forradalmak fakón, összezúzva heverték a kaleidoszkóp mélyén, végtelen úrben.

Számban véresen uralkodott szájának íze. Ízmaimat örök-részegre átíttatták az ő ízmai. Karomon, lábamon, mellemen és nyakamon újjá feszült húsokban lobogó mámorok emlékképei ültek tort és fakó gázlámpák fénye ázott utcakövek lucskos tükrekből halotti fákyák kíséreteit villantotta a szemembe.

Holnap elmegy: sírtá és nyöszörögte bennem a kín. És láttam eltáncolni Spinozák és Spencerek szúvas koponyái felett, táncolni tárt karokkal és mosolyogva szállani végtelen tengerek új kikötői felé. És láttam magamat görcsös vonaglásban vágódni el a parton s homokot fuldokló szájjal elterülni — kinyúlt féreg — a távolodó hajó árbocának óriási árnyékában. Jövő lehetőségek és esküdt nagyakarások parányivá zsugorodottságukban nevetteően törpültek el a gyásznak fellegekig kapaszkodó monumentumai mellett.

És mérlegeltem a golyó pirosszájú sebét, a tör keskeny, szív-alakú kapuját, a mérgecsendes, lopózkodó alattatását és a víz langyos, ájult szorítását. Gondolatok kavargó gomolygásába dühödten vertem vissza minden kicsendülő szót, minden kiöttlő vonalat. Tompa, egy-színű formátlansággá terült bennem szét a dolgok kiterjedése és trónján merev sérthetetlenséggel királykodott fájdalomam tökéletessége.

Aztán egyszerre úgy éreztem, hogy a járásom vánszorgása felolvas valami bizonytalan, dadogó ütembe. Hosszú, rövid, rövid, — hosszú, rövid, — hosszú, rövid, rövid, — hosszú... És a kúsza sikátorok és párhuzamos és merőleges vonalak és sápadt fénynyalábok ugrálni kezdtek és táncolva és egymással birkózva sorba állani és egységes tömbbe rendeződni, mint grafitzemecskék hegedűszóra a fizikai laboratórium üvegasztalán. És fekete haja és kék szeme és fehér palástja és csókjának íze és együtt átkacagott hónapok derüje és gyötrődése jött, jött, egyre közelebb és sűrűsödött a koponyámban mindig szilárdabbá és szavakkal és formákkal keveredett és új vegyületté alakult és érez-

tem, amint emelkedik mellemről a lidércnyomás és vágató iramban dolgozik az értelmem, szavakat keres, szavakat dob el és bevezet a kávéház asztalához, elővéteti a ceruzámat és a noteszemet és leírhatja velem a címet:

Holnap elmegy

És aztán jönnek a szavak, a sorok, a strófák és én már újra derültem és mosolyogva nézegetek magam körül, mint aki a dolgát annak rendje és módja szerint elintézte.

Kádár Imre

II.

Kerülgetem a verset

Ritkábban emeli poharát számhoz a vers.
Mindétféleg fenekén valami keserű, nyers,
mindétféleg fenekén: áfonya, keserű bor,
mint a torokban ragadó-kaparó, keselyű por.

Tán a pohártól van ez íz, oly reszelő?
Tán a nedv maga: lötyty, rosszszagú borseperő?
Tán az ivónak inye az, aki szakadt,
mit tudom — csömörrel unom a szép szavakat.

Tétota ivbe bukik elalélt rímhez a rím.
Nem nyújt hűs pihenést, nem gyógyszer, nem kokain,
nem altat hallgatagon, nem hallgat benne jajom,
nem kulcsol zengzete már, mint férfit szűz hajadon,
nem kendő, könnytűrölő; nem hangszer, mély hegedű,
nem játék, esteli jó; nem száraz ajkra nedű.
Mély szakadék, nem vers. Nem vers, nem tarka öröm.
— Félretolom a pohárt s holnap összetöröm.

Ligeti Ernő

Októberi emberek

— Regény —

Irta: Tabéry Géza

(3)

Az egyik pulykakakas, mondjuk a szomorubb Harlequin, végre megelégteli. Komoly dühbe gurúl s a gerjedelme most már véres és tréfánélküli elkeseredés. „Ingyért nem veretem magam” — üvölti; azzal kapja magát s belehajítja az árba Dummeraugustot.

Szörnyű pecsétje az izzadt akaratnak, hogy érteni akarják ezt a szimbólumot, — ült ki a silányvelejük ábrázatára fene szellemi megerőtetés. Jótét kárörömmel mosolygott magában a főhadnagy, mialatt folytatta a mesét.

— Kárvalott ember volt a két bolond. Házukat, nyugodalmukat elvitte a Tisza. Hátha sikerül összepofozniok az újjáépítés garas költségeit? — gondolták együgyün. Arról is tudtak valamit, hogy élt egyszer egy király, ki azt mondta az elpusztult város romjain: „Szebb lesz Szeged, mint volt valaha.”

Ma, amikor jött zivatarja ötévelőtti szomorú júliusunknak, Alföldünk minden házából véres hullámok taraján ragadta magával a magyart: hol van ma király, ki minket megvigasztal?

Döbbenet rajzolódott a lojális arcokon. Szokatlan hang volt katona ajakán. De a következő percben már imponált a bator, aki szólni mert és viharos tapsba tombolt a fellélekzésük.

Zoltán csak fült. Fűtötte, haragitotta a taps.

Dummeraugustot — szegényt — viszi a víz; ne ünnepeljék a gyilkos Harlequint! És valami szivacsos érzés már szíta magába a lúgot, mellyel várható gyászának rikoltó ellentétjét: ez akaratlan ünneplést magáról lemosandó volt.

— „A vigasztaló királyt hiába keressük, Hölgyek és Urak! Mások az idők. Önmagunkban kell a segítséget föltalálnunk.”

Ez is tetszett. Kétségbeejtő! Kiülő, buta szemek, leplezetlen árulói a magas elragadtatásnak. Emeli hangját s következő mondanivalóját mintegy aláhúzza.

— „Csongrád népe hozzávetőlegesen húszezer koronát juttatott ezredünk árvái, rokkantjai felsegélyezésére.”

Elemi éljenzéssel, percekig tartó tapssal ünnepli önmagát a zártkörű társaság. Tűrhetetlen a beképzeltségük! Nincs rá más kifejezés mint ez az egy, hogy: tűrhetetlen. Nemere végkép elrugaszkodik:

— „Megálljunk. Hölgyek és Urak! Illő, hogy köszönetünket, hálánkat ezredünk nevében e zártkörű, illusztris közönség előtt nyíltan lerójam azoknak, akiket illet. Lerovom. Ebben az úri adományban elsősorban és csaknem kizárólagosan Csongrád parasztjai és iparosai részesek. Éljenek tehát, sokszorososan éljenek: — a távollévők!

Az izgalom hulláma pirossá öntötte, ahogy meghajolt a támadt, kínos

nemaságban. Riadt harag uszálya söprött léptei nyomán, amint az öltözőhelyiségbe sietett. Az ütés pillanatnyi kábulatából már-már ocsúdó széksorok felé az ajtó küszöbéről még visszafordulva, barátságosan nevetett. Pisszegés sercent, de ez a nyílt, merész mosoly most újabb zavarnak lett az okozója.

Mi volt? Talán csak tréfa az egész?

S a közönség az elsuhanó mosolytól rövid időre leszerelten feszült helyén saját tanácsstalanságába.

Most... most igen gyorsan szükségeltetett a lecsapolásuk.

Amanda közvetlen közelében állott a küszöbnek.

— Szép kis komédia, annyit mondhatok!

— Semmit se mondjon! Maga következik.

S hogy gyöngye lehetőséget se hagyjon ellenkezésére, már fogta is Zoltán a ragyogó nőcskét kövér csuklójánál. Egy perc s Amanda a nagyterembe lendült.

— Mordskerl! Socialist! — dohogott az őrnagy — Himmelsapperlott! Csak ezegyszer tudjuk a botrányt kikerülni!

Asbóth Amanda énekelt:

„Túl az óperencián
Boldogok leszünk...”

Nemere végigsimított homlokán:

— Már kikerültük.

Gyulácska barátja közelébe furakodva boldogan szorongatta kezeit:

— Gratulálok. Főlemeltél a bátorságoddal. Egy Danton voltál, egy Mirabeau! És milyen nemes, sápadt a fejed! De mi van azzal a vízbe-hajított Dummeraugusttal, kinek történetét elsikkasztottad?

A főhadnagy vállatvont és borongva felelt:

— Ha én azt e percben megmondhatnám?

IV.

Sokadszor csendült össze az áldomás pohár, de valamennyien katonásan és fegyelmezetten birták az italt. Szlávó óvatosan hajtogatta a nemes delavárit; Nemere, hogy hamarabb hajtsa gondját, szinte hajszoltan ivott, ámde azért így is kegyetlen módon józanul maradt. Amanda csalt.

Ejfelütán megszabadultak helybeli asztaltársasuktól; egyedül a patikus ragaszkodott csökönyösen a katonakomédiásokhoz. Borda részére kölcsönzött frakkján keresztül valahogyan közzéjüktartozónak tartotta magát. Pitymalatra vagy övé lesz a kitűnő művész nő vagy vége az életnek — határozta el.

Amanda helyett csakhamar a bor ringatta híg aranykarjába s tartotta búvkörében a fiatalembert. Mialatt a banda kiharsogó hangjaira fönn a táncteremben lengén siklottak a párok és viperanyelvek sziszegték Nemere nevét, a vendéglő udvaron tejfogú, hűvös októberéj rakatta a köpenyt panyókára az ivók asztalánál. Hogy aztán a lelkes patikus félárbóca omoltan szunnyadt és a szűkebb társaság így csakugyan meghitté zsugorodott, Szlávó is fesztelenül érezte magát.

— Lefőztél doktorkám; prosit! Szociálista vagy, de hasznavehető, jó szociálista. Igaz-e, kis haszontalan? — csipte meg Amanda arcát a főhadnagyra célozva.

— Tudomisen! — válaszolt a nő. — Én nem veszem hasznát. Mindig így borong.

Parasztos könyöklésből fúrva tekintetét a főhadnagyéba, próbálta másolni komor révülését.

— Hohó! Csak semmi kihívás. Semmi összenézés — kacagott az őrnagy. — Ne feledje el kis haszontalan, hogy mellettem ül. Vagyok olyan legény magam is, hogy ne kelljen mellőlem tűzért elportyáznia!

Magához ölelte s köpenye szárnyával elernyőzködtek Zoltán és Gyulácska nézése elől. Amanda tompa bűgása felkértezkedett a palást alól. Eleresztették egymást s az őrnagy pirosan merült föl a pillanatnyi küzdelemből. Bajsza peremét hamiskásan nyalogatta: lássék meg, hogy zamatos a csók.

— Az én időmben így volt ez szokás — hetvenkedett. Hja, ma más-képű lett a csúf világ. Az a fontos, mit szól a paraszt? Hab' i' Recht Herr Doctor Sozialist?

— Nem vagyok szocialista, csak ember — tiltakozott nyomatékosan Nemere. Minthogy ivás közben szívesen fejtegette nézeteit, ezúttal sem zárkózott el a magyarázat elől: — Ismerni kell a magyart. Akkor úgy for-gathatjuk, mint ujjon a gyűrűt.

— Jeggyűrűt!... — okvetetlenkedett Amanda.

— Legyen ez egyszer magának igaza. Tehát mint jeggyűrűt, amit a művészno hiába igyekszik tüvé varázsolni. Kerek marad az, nem hegyes. Nem szúr. A paraszt pedig még a maga szép szeméért se jön szívesen oda, ahol pénzére pályázik az ember. Fondorlattel kell megfizetni őt, épúgy mint az iparosokat, mert mindkettő gyanakvó és rátartí egyben. A parasztság színe-virága nincs idehaza. Örege, asszonya, gyereknépsége, meg a nyomorékja tapadt otthonához, mint tej pilléje a tört csuporoldalhoz, ha maga a tej alúl kifolyik. Súly és tekintély ezek között az öreg embernek adatott. Próbálja most már bebeszélni az öregembernek, hogy fia javára megy minden garas, amit elvigad. Csalásra gondol. Bizalmatlan. Ő is volt katona s a manipulánsa néhány hatosért kedvezményre hajolt. Ezt élte végéig sem feledi el. Bizalmatlanságán csak rátartisága tesz túl, meg az önzése, ha kellően megvakarjuk. Nem azt kell mondani: — „Lánggal öletik, gázzal fojtogatják, gránáttal tépetik árkából a fiaitokat!“ — Szeme száraz marad; gyermekeiért sem könnye, se pénze ki nem csordúl, sőt ha morgó kedvében találok, azt sem átfalja kérdeni, hogy mi benne a virtus? De ha azt mondok, hogy a Werndl-puskák korával lejárt az igazi vitézség, hogy az volt a legény, aki az okkupációban hosszú banganéttal bicskázott Sarajevo alatt, szóval megfiztselem az öregembert: egyszerűben kicsattan a kedve s széles vígságában meg se igen nézi, hová szórja pénzét. Mikor az Archívumból ezt Scomparini-lapot kihalásztam, tenyeremben éreztem őket; talp alatt a földet. Iskoláskönyveinkbe szöghajúnak, egyeneslelkűnek rajzolták fajunk törzsökét etnográfusaink. Rám most bizonytalán épúgy kiáltanának kigyót és békát, mint az az öntelt kispolgári blokk, mely Amanda nagysád tremolóiért koldús és zsugori nagyképűségét oly gyáván szegreakasztotta.

Polgár, iparos, paraszt, ha magyar — egyremegy. Dölyfösen önző, ravasz, ostoba. Csakhogy a paraszt gavallér, az úr pedig paraszt.

— Ezt is megadtal! — biggyesztette száját Amanda. — Tudja-e, hogy kínosan unalmas?

— Gondolja?

— Tapasztalom.

— Innia kell.

Maga járt elől jópéldával. Háromszor hajtotta fenéig az előtteálló vizespoharat. Másból, mint vizespohárból méltóságán alólinak tartotta a bort. Harmadszori hajtásra jókora darabot harapott erős fogaival a pohár pereméből. Üvegét porrámorzsolta szájában, a negyedik hajtás öblögetésre szolgálta, míg szája és nyelve sértetlenül úszta meg az egész műveletet. Hült szemekkel, mint egy félistenre bámult rá Amanda a hajmeresztő mutatvány hatása alatt.

— Unalmas ez is?

— Nee-em. Nee-em... — hüledezett a primadonna. Gyermeki megszeppenéssel, tiszteletteljesen beszüntette csipkelődéseit.

E komoly teljesítmény mindenképp szilárd alapra fektette tekintélyét. Gyulácska ismét Dantonról dadogott.

— Ezt még nem ismerem — vallotta Szláv. Hogy kell csinálni? Egészen új.

A borbaharapás mindenkor az alkoholhatás előrehaladott fokát jelentette Nemerénél. Böbeszédű volt s kötölözködő:

— Semmisen új a nap alatt.

— Nono — célzott az őrnagy. — A szalonszocializmus kutya? Az sem új?

Zoltán föl pattant.

— Az sem!

De észre vette, hogy léprekerült és dühösen mentegetőzött:

— Ismétellen kijelentem, hogy nem vagyok szocialista. Semmi más, semmi több, mint ember nem vagyok.

— Túlfűtött ember. Szét tudna rugni egy ezredet. De: tiltakozik. — helyezte el aknáit nagy-ravaszúl Szláv.

Igenis tiltakozom. Az ezredet pedig eszemagában sincs szétrobbantani. Magától is széthull rövidesen. Darabokra porlik, mint imént számban a pohár. Olyan darabokra! — élezte a választ.

— A fenéét?!

— És épen ez a „fene“, a hitelenség amivel a nyakunkon dübörgő forradalmat tekintik némelyek: — fogja az ezredeket szétrobbantani.

Túl nagyhangúan, fontoskodva dörrent a vadszöllös lugasban részen kikottyantott jóslás. Szláv összébhúzta köpenyét s nagyon józan, kicsinylő ajkbiggyesztéssel válaszolt:

— Csodálom nézeteidet. Iménti beszédedre megesküdtem volna, hogy ismered parasztjainkat.

Ez a hideg megjegyzés észretérítette. Nem rendezett rökönödött visszavonulást, viszont ostobának sem akart tetszeni.

— Őrnagy úr mosolyog. Túl bombaszlikusnak véli a szót, ami a számon kiszaladt. Szempont dolga és elösmérem, hogy az elcsúszott mon-

dás nagy kifejezés. Nemis öntudatos formában bekövetkező forradalom, amitől én félek, de hogy jönni fog, az kétségtelen. Ki fog fakadni valami abból a nagy hazavágyódásból, mely ma már minden katona lelkén kelevényné ért.

Szlávy szórakozottan babrált poharával:

— A hazakívánczozást elfogadom. De istenem, ez még nem forradalom! Szökevény bakára csak nem lehet ráfogni, hogy forradalmár?!

— Nagyon is igaz. Egy szép napon azonban tömegesen kívánczoznak haza. Ha egy jön, ha tíz jön vissza, igaz, még mindig dezertőrök. A forradalom az, ha a visszavonulást mondjuk egy század kezdi meg.

— Száz jöhet. Ezer is jöhet. De mint katonai egység, századok soha. A mi katonáink nem cselek. Mégcsak sértésképen sem használom most a c s e h szót. Azt akarom kifejezni, hogy a csehekéhez hasonló hajlam a szervezkedésre ismeretlen valami a magyar legénységnél.

— Nem is kell ide szervezkedés.

— Hát mi kell?

— Tömeghisztéria épen elegendő.

Második frázis - gondolta Szlávy. — Még egy pohár és belefulad frázisaiba. Részeg!

De Nemere nem ivott többet. Szép, csöndes érvekkel higgadtan védte igazát.

— Nincs rá megfelelő magyar kifejezés. Úgy kellett mondanom, ahogy tudtam: Tömeghisztéria. Láttam egyet-mást jöveletem előtt Ukrajnában, amiből igazán nem nagy valami a helyes következtetés. Tapasztalataim s a magyar néplélek összevetésével az előjövő átalakulásnak hajszálpontos rajzát vázolhatnám, ha szalonszocialista volnék, vagy doktrinér. Sajnos, csak ember vagyok; ember, aki lát.

Az őrnagy bandzsál szándékkal tüzelte:

— Vizionál. „Tömeghisztéria!“ Mért nem mindjárt viviszekció?

— A viviszekciónál épen megállhatunk, mert nem lehetetlen, hogy a vér hamar átömlik Oroszországból. Őrnagy úr legfeljebb abban téved, hogy a műtévtévő orvost mindenáron bennem keresi.

— Kiben keresném másban, mint tebenned?

— Az időben... Talán... A víziót ellenben visszautasítom. Egyébként nem akarok próféta szerepben tetszelegni; a tömeghisztéria kifejezése sem stílusos magyar alkalmazásában. Az orosz körülbelül a „nicsevó“ fogalmával helyettesítette.

— Gyulácska e percben szájoncsókolta Amandát.

— Hát már mindenkinek szabad? — sértődött meg a művésznőcske.

— Szégyelje magát!

Azonban a költő elkapta „nicsevót“. Nem szégyenkezett.

— Nicsevo, nicsevo! Erzed-e Mirabeu, hogy élted gaurizankárja volt a nicsevó fölfedezése? Szót kérek hölgyem; egy árva magyar lantos könyörög engedelemért. Ne engedjék, hogy Zoltán mondja el. Eleget beszélt. Engem hagyjanak! Különben is elmondta már egyszer, hacsak nekem is. Mindegy. Értékes ember nem isméli meg önmagát, írta Wilde. És Mirabeau előadása nyomán ezerszerre szebben írtam meg a Tiszaparton nicsevót, mint ahogy azt ő most eldörögné. Zsebembe az írás. Felolvashatom?

(Folytatjuk.)

A magyarság szervezési alapjai

A kolozsvári református teológia egyik multkori estélyén Kolosváry Bálint dr., a volt magyar egyetem rektora, nagyobb szabású előadásban a magyarság társadalmi és kulturális megszervezésének a szükségéről és lehetőségeiről szólott. Az előadás formájában is színes volt, tartalmában is nagy időszerűségekbe nyult bele és nagy határozottságként tudott a közönség lelkebe belenyomulni. Olyan álláspont jelentőségét tudta feltűntetni, mely a magyarság belső vívódásainak és szomorú tanácsalanságának az idején a megnyugvások és irányvevések kikristályosodási folyamatát megindíthatja.

Kolosváry professzor a szervezés alapjait az egyházak autonómiájához való tömörülésben s e tömörülésnek közművelődési, népjóléti, gazdasági és egyéb társadalmi cselekvésekre való berendezésében látja. Egyben határozottan el is választja ezt a megindulást a politikai cselekvésekre való törekvésektől s e törekvések felkarolását csak a kialakuló és megerősödő első tömörülés távolabbi hivatásának látja. Nem csalódunk, mikor arra a megállapításra jutunk, hogy Kolosváry álláspontja tulajdonképpen a magyarságnak a politikai passzivitásra való szervezését kívánja megvalósítani, — legalább is az egyelőre való passzivitását.

A kérdést és annak megjelenését annyira fontosnak látjuk, hogy közönségünk meggondolásainak a foglal-

koztatására a jelentős előadás hiteles ismertetésére kívántunk törekedni. Kolosváry Bálint álláspontja mindenestre vitatható s a mi álláspontunk nem is egyezik az övével. De a komoly és nagy őszinteségekre törekvő vitát az ő álláspontja meg is bírja s ez a vita föltétlenül fejleszteni fogja közéletünk cselekvőkészségeit. Fenntartjuk magunknak is és minden más hozzászólni akarónak, hogy az ügyvel lehetőleg olyan stílusban foglalkozzunk, amilyen a Kolosváry professzor megnyilatkozásához méltóan illeszkedik hozzá, akár mellette, akár ellene van e megnyilatkozásnak. Jelen alkalommal a nagyfontosságú előadás részletes kivonatát közöljük, amit az előadó bocsátott rendelkezésünkre. Itt következik:

— Azok a feladatok, melyek a lekapcsolt részek nemzetiségi kisebbségei — és így a magyarság előtt is állanak, akár a nemzeti vonatkozásokokat tekintjük, akár a társadalmi élet újraszervezését illetőket: nagyon sok felé elágazók.

— A legelső azonban, amin az adott viszonyok közt túl kell esni az, hogy saját gyöngeségeinkkel és öröklött hibáinkkal végre leszámoljunk s lássuk be azt, hogy nemzeti bukásunkat, magyar társadalmunk szétzüllését valóságban és kizárólag önmagunk okoztuk s a nagy háború és annak még megszűnte után is folyton érezhető kihullámzásai csak a katasztrófa kereteit alkotják, csak az örvényt nyitották meg, mely már évekre visszamenőleg ott tátongott a lábaink alatt.

— Ebben az örvényben elveszett, elpusztult sokminden. Magyarságunknak össze kell szednie társadalmi és nemzeti élete romjai közt azt, amiye még megmaradt.

— Hiábaváló lesz azonban minden törekvése, ha továbbra is tenyészni hagyja azt a bacillus kultúrát, mely szervezetét a kritikus órákban minden ellentálláserejétől megfosztotta.

— Szanaszét járnak az országban az álpróféták, kik hangzatos jelszavak alatt, melyek jobbadán önérvényesülésüket és önző egyéni céljaikat takarják: beleszeretnék a magyarságot ugratni olyan akciókba, melyek az adott viszonyok közt teljesen eredménytelenek, érületi és erkölcsi szempontból lehetetlenek, a meghasonlást beteg társadalmunkban a végsőkig fokozni alkalmasok, tehát az egyesítés helyett csak további megosztásra vezetnek s a melyeket a magyar társadalom teljes szervezatlenségében még nem bír meg. E gyanus vállalkozások ekként csak arra jók, hogy a még meglevő életerőket teljesen felmorzsolják és el-emésszék.

— Ez a munka pusztító munka, mert még ha jóhiszemű lenne is (amit apodictice kizárni nem volna objectív álláspont) céljának elérését a végén kezdi és nem ott, ahol a valósággal számotvetve kezdenie kellene.

— Magyarságunkból ma már a minimális önbizalom is kiveszett. Önként veszi kezébe a vándorbotot s hagyja el ősi földjét, hol többé orientálódását megtalálni nem véli s ma már kiváтеtel hatalmú, felelőfien purifikátorokra sincs szükség, kik az ex vagy repatriálás üzemét alkalmas módokon egyengessék vagy elősegítsék.

— Ezt az önbizalmat visszaadni csak oly területen lehet, ahol még mindnyájan találkozhatunk, ahol a tevékenységre annyira hajlamos kedélyűek épen úgy nem idegenek, mint azok,

kik a meghasonlás terhe alatt az el-kabulásból fölocsúdni nem képesek. Ez a terület egyedül a magyar kultúrális készség s ennek minőségbeli túlsulya.

— Kultúrális életünk szervezetének megerősítése, intenzív vé tétele, tehát a legtávolabbi faji különítmények behálózásával az a legfontosabb feladat, az az igazi aktivitás, mely minden magyart magába öelve egyedül tudja megteremelni azokat az erőket, melyek fajunk és társadalmunk védelmére megfelelő időpontban a cselekvőségek más, egyelőre még távolabbi horizontjait is bevonhatják.

— Amíg azonban az önzetlen és öntudatos munka harcosai mögött a sereg nem egy, szervezete nem tűz-álló s megmozdulása nincs összhangban az ethikai világrend törvényeivel, hanem indulékait a nemzeti erkölcs és faji becsület szempontjainak mellőzése mellett egyedül a pillanatnyi hasznosság célszerűség látszatából meríti: nemcsak igazi eredmények felmutatására képtelen, hanem rothaszt is és a rosszindulatokat viszi erjedésbe.

— A magyarság kultúrális szervezésének eszközei mások nem lehetnek, mint amelyek már adva vannak. Újakat teremteni ezidő szerint a lehetlenségek országába tartozik. Adva vannak pedig az Erdély területén egészen különlegesen fejlődött autonóm magyar egyházi szervezetek. (R. kath. status, ref. egyh. kerület, evang. és unitárius egyház.) A multban betöltött szerepük tudottabb, semhogy emlegetni kellene. Ma, mikor az új világban alig ismerjük ki magunkat, látunk és éreznünk kell, hogy ezek az egyetlen faktorok, melyekben és melyek által a magyar társadalom még szervezve él. Az egyházak az egyetlen hatóság, mely intézményesen

őrzi anyanyelvünket; kultúrszükségleteink táplálói az oktatás terén egyedül az autonóm magyar egyházak iskolái. Charitatív-intézmények, sőt közgazdasági alakulatok is ha alapításuk céljától elterelődni nem akarnak: az egyházak autonómiájában keresnek védelmet. Faji jellegünk és hagyományaink legbiztosabb fentartói; önkormányzati alkotmányuk révén pedig azt a körülmények engedte leghosszabb, legközvetlenebb kapcsolatot jelentfk, mely az egyház és hivei viszonyában és egy oly jogterületen, hol a magyarság önalkotta szabályai szerint önmagát kormányozhatja, fajunk legnagyobb tömegeit tudja homogén egységekben összefoglalni.

— Kultúrális szervezkedésünknek ezért itt kell a munkát felvennie. Az egyházak körüli tömörülésből indulhat ki csak annak a progresszív programnak végrehajtása, mely az egyházi élet köréből fejlődésének fokozatos előhaladása szerint természetesen mihamar kiválik.

— Nem a papivezetést, nem a tisztán egyházas jelleg oktrojálását jelenti tehát az, ha magyarságunk szervezkedését erre a térre utaljuk. Csak annak kutatását és annak megtalálását: a mi széthullott társadalmunkat egygé forraszthatja s elvesztett közszellemét ismét visszaadhatja. Ez az egységes közszellem majd megy a maga útján tovább, — s alkotásai sorában működését a köznevelést szolgáló iskolák, a felekezeti közoktatásügy korszerű reformálása, a charitatív alkotások, úgymint nő- és gyermekvédelem, óvodák, agg- és lelencházak, kórházi intézmények, ápolónőintézetek, napközi otthonok, népkonyhák, néphivatalok stb. népjóléti és állandó természetű berendezkedések fogják jelezni.

— S ha mindezeknél a teremtőerő a maga táplálékát elsősorban a vallásos buzgóságból meríti is, az autonóm

egyházakban kikristályosodó faji és kultúrális egység érvényesülésének a társadalmi reorganizáció más területén sem lehet akadálya. A közművelődést az egyház mellett tudományos, művészi, valamint közgazdasági és a legáltalánosabban vett más emberbaráti (humanitárius) szervezetek is szolgálják és szolgálhatják. A kicsúszott talajt: ezeknél is csak egységes szervezetű magyar társadalom pótolhatja. Honnan vegyék? mint onnan, ahol annak megteremtése a sok évszázados fejlődésbe mélyen benyúló gyökerek és elvitathatatlán jogok alapján ma már, azaz még, egyedül lehetséges. S áll ez a jövő látókörének még távolabbi vonatkozásaira, mondjuk a politikai helyi önkormányzatra s egyszer tatán majd ez önkormányzatnak nagyobb mérvű kifejlődésére is. De társadalmunknak előbb egy egységes testté kell válnia, egy szív és egy érzéssel; egy aggyal és egy gondolat-tal. A hatalmas, az izmos karokat, melyek cselekedni tudnak: csonkatesztünkre a passzív szemlélődés épügy nem növeszti ki, mint ahogy eljásza fajunk jövőjét az, ki a megfontolt és tervszerű munkánál a pillanatnyi előnyök kihasználását többre értékeli.

A zsidókérdéshez

A „Napkelet“ második számában „Asszimiláció és fajvédelem“ cím alatt azt fejtegettem, hogy az u. n. zsidó tulajdonságok gazdasági okokból fejlődtek elkülönítővé és nagyobb gazdasági egyenlőség alapján lehet és kell ezeket a tulajdonságokat visszafejlesztzeni. És hogy nagyobb gazdasági egyenlőség kizárólag a kapitalista termelési rend kinövéseinek fokozatos eltüntetésével, a progresszív gazdasági politika segítségével remélhető. Ezzel az állásponttal a zsidókérdés gerincévé a mindenkori gazdasági és azzal szorosan összefüggő politikai

helyzet van odaállítva. Ennek ellentéte a zsidókérdésben az a felfogás, amely vallási alapon állva, elveti a gazdasági okszerűséget és kizárólag lélektani alapon azt véli, hogy csupán elhatározás dolga az, hogy elveti-e valaki a zsidótulajdonságokat, vagy nem. Proceszuálisan ezt az elhatározást belátásnak, felismerésnek, szóval bizonyos meggondolásoknak, megfontolásoknak kell e felfogás szerint megelőznie és azután a lélek így megérlelődven az elhatározásra, függetlenül akármilyen élettani vagy gazdasági adottságoktól — egy lelkiületi momentummal az egyes zsidó a fajta több ezeréves tulajdonságait — mint egy vállait a földre szorító köpenyedet — elvetheti magától és máris más embertípus áll előtűnk. Sőt. Ez a megítélés tovább megy. Azt tartja, hogy a zsidótulajdonságok nemcsak zsidóemberek jellemzői. Lehetnek pl. fajmagyarok is, akik — nyilván megfordított lelkiületi momentum következményeképpen — csak azért, mert elhatározták, zsidótulajdonságokat vehetnek és vesznek fel. Itt bizonyára nem belátás és felismerés előzik meg az átzsidósodást, hanem a lelki élet menetében itt valami bűnösebb folyamatok kell előljárjanak, mert belátás és felismerés alapján nem szoktak emberek „destruktív“ tulajdonságokat átvenni, hanem csakis immorális lelki előzmények alapján. Mert tudni kell, hogy ez álláspont a zsidótulajdonságokról úgy szól, hogy azok destruktívek és úgy egyénileg, mint tömegesen úgy az egyén, mint a társadalom életében a visszafejlődést, degenerálódást, szóval mindazt jelentik, amelyek egy ideális értelemben elképzelt emberi fejlődést épen csak megakadályozni, esetleg megállítani, tönkretenni tudnak. Így azután természetes lesz rögtön, hogy az átzsidósodás, mint már készen is fejlődés-

ellenes helyzet, csak erkölcsstelen megelőzőknek lehet a következménye. Kiegészítő része ennek a felfogásnak, mely a vallásos akaratszabadság hitén épült fel, hogy egy szigorúan vallásos zsidó, habár hite és felekezete szerint, tehát lelkiületi és vallástársadalmi helyzete szerint ugyancsak szemita — nem destruktív. Nyilván azért, mert a vallásossága akadály annak, hogy az imént említett, keletkezésében és adottságában is erkölcsileg fertőzött destrukcióra magát elhatározza. Tehát a szigorú vallásosság, mint lélektani helyzet, az a jellegzetesség, amelyik morális és immorális csoportokra osztja az embereket. Ettől a megállapítástól — amelynek sokkal több hívője van, mintsem hiinnők — már csak egy lépés addig a konzekvenciáig, hogy nemcsak Molnár Ferenc és Bródy Sándor nem képviselői a magyar géniusznak, de nem az Móricz Zsigmond sem, nem az Károlyi Mihály sem, sőt, bármily fájdalmas is az igazság, nem az a „plébános úr“ Hock János sem. Ehez a konzekvenciához persze csak úgy jutunk el, ha napnál világosabb előtűnk is az, hogy a magyar géniusz és a vallásosság (akár keresztény, akár zsidó vallásosság) mint ok és okozat függenek össze, hogy az igazi magyar géniusz vallásos. Ez a valláserkölcsi felfogás tehát nem felekezetenként különböztet, eszerint zsidó vallású ember is lehet reprezentánsa a magyar géniusznak, mert a „zsidóság“, mint destruktív faji tulajdonságok viselője, nem a vallás, vagy a felekezetek milyenségén megforduló kérdés, hanem modor, lelkiület és életmód kérdése. Szóval az, ami modortalan, rossz lelkiületű és életmódjában materialista érzékelésű, az „zsidóság“, ahová épűgy tartozhatnak zsidók, mint keresztények, katolikusok, mint protestánsok

Legyünk tisztában vele, hogy ez a felfogás, amikor állítja, hogy sok úgynevezett keresztény ember léleken egészen zsidó — ezzel nem a zsidóság javára tesz engedményt, hanem inkább azt a néhány keresztény-zsidót káromolja. Azért számol vele, hogy mégis csak a legtöbb zsidó — zsidó és a legtöbb keresztény — keresztény...

Minden jelenség tudományos magyarázata a jelenség keletkezésével kezd. Mennél messzebbre — vissza pillanthat be a vizsgálódás a múltba, annál több adata van a tétele felállításához. Sokszor matematika az u. n. tudományos igazság, amely egészen komplikált lelki vagy társadalmi jelenségeknél is szoroz és összead és végül — igazságot hirdet. A tudományos igazságok emberei azután az értelemnek köszönhetően eredményeiket, az érzelmek világáról egészen megfeleltkeznek. Az értelem gyermeke a tapasztalat, az érzelmé a hit. És a tudomány emberei nem hisznek, a hit emberei nem ismernek tapasztalatokat. Az oka ennek az is, hogy egy nevezőre egyszerűsíteni a dolgokat sokkal könnyebb és kerekesebb, pedig nincsenek egyszerű dolgok és tudomány és hit a valóságban mint hús és vér, ha tetszik, mint test és lélek tartoznak össze és minden konkrét tényállásnál így eggyé nőve jelentkeznek is. Aki nem tudományos igazságokat keres, akinek nincs feltétlenül szüksége egy kerek, de elvont és így vértelen ideálra, hanem a mindennap számára és a földön maradvá keres megoldásokat, az kétségkívül úgy a tapasztalattal, mint a hittel számolni fog.

Világos, hogy a valláserkölcsei felfogás a zsidókérdésben pusztán hiten épül. Meg sem kísérti ez a felfogás annak magyarázatát adni, hogy a zsidótulajdonságok hogyan keletkeztek. — Már pedig az kétségtelen, hogy elha-

tározás eredménye, ahogy ezt ez a felfogás a zsidótulajdonságok elvetéséről gondolja, a „destruktív“ tulajdonságok felvétele nem lehet. Nem képzelhető el a legfanatikusabb antiszemita hittel sem, hogy egy milliós nép ilyen vagy olyan tulajdonságok gyakorlására magát egyszerűen elhatározni tudná. Annál kevésbé, hogy destruktív tulajdonságokat vesz fel. Mert köz tudomású, hogy a zsidó nép nagyobb részében a múltban is mélyen és szigorúan vallásos és istenfélő volt. Önmagával jut tehát összeütközésbe ez a felfogás, ha az első tapasztalati tényvel, a zsidó vallásossággal szembe kerül. No de nem is állítja azt ez a felfogás, hogy a zsidó nép elhatározta volna azt, hogy ilyen vagy olyan tulajdonságokat sajátít el. Akkor fel kell adni a destruktív jellemzést, már pedig ez ma sokaknak hite. Ez a része a dolognak inkább nem is érdekli, azt mondja rá, „ez nyílt kérdés“. Van — és punktum. És tessék róla leszokni, mert ehhez csak elhatározás kell. Erkölcsi erő, semmi más. Az erkölcs pedig ezerrint önmagából való és önmagáért van és mi köze sincs a múlttal, független az egyén élettani és gazdasági előéletétől. Ime az értelem túlzásaival szemben, a hittúlzása. „Ezt hiszem — és ezzel leegyszerűsítem a dolgokat“ — egészen az elfogultságig. Ime a hit embere, aki nem ismer tapasztalatokat.

Vitátlan, hogy hosszú századokon keresztül gazdasági elnyomásban élt a zsidó nép, politikához nem engedték, politikai jogai nem voltak. Vajjon nem átlagos jelenség-e, hogy a mindenkori gazdasági helyzet befolyásolja akarva nem akarva a gondolkodás és értékelés módját. Ha ez a két tapasztalat igaz, miért „hiszünk“, hogy a zsidó materializmus keletkezési kérdése „nyílt kérdés“. De túl az egyénen, a népek történelme azt mutatja, hogy a gazda-

sági és ebből épült politikai (hatalmi) vagy politikai és ennek kihasználásával keletkezett gazdasági helyzetük tömegeik lelkületére, moralitására vagy immoralitására, materializmusára vagy idealizmusára, nyíltságára vagy kétszínűségére stb. alakító befolyással volt. Ha ez igaz, akkor már csak azt kell tudnunk, hogy gazdasági alárendeltség nem alkalmas sem a moralitás, sem az idealizmus felkeltésére vagy ébrentartására. De aki ezt sem „hiszi“, azt talán a saját érzékei meggyőzik. Mit érzékelünk a mai társadalomgazdasági helyzetben? Gazdasági egyenlőtlenségeket — és ha közelebbről nézünk, látjuk tömegek alárendeltségét. Ez az alárendelt osztály, mint hús és vérből való, más embercsoport, bizonyára ép oly fogékony — volna idealizmus, modor, lelkület és nemes életmód iránt. És mit látunk? Mi a gazdasági és politikai nincsellenség hatása? Az, hogy a munkásosztály minden megmaradó erejét gazdasági képességei fejlesztésére fordítja, figyelmét szinte állandóan kizárólag az élet materialisa oldalára irányítja és materializmusa napról-napra túltengőbb lesz, költői a gazdasági javakról írnak himnuszokat stb. Ha így érzékeljük az anyagiasság keletkezését, „hihetjük-e“ hogy helyzetének megváltozása előtt olyan „belátás“-ra vagy „felismerés“-re lehet bírni a munkásság tömegeit, hogy elhatározzák az osztályharc megszüntetését és ne az élet anyagi javaira, hanem magasabbrendű életre törekedjenek?

Benne van már az elmondottakban a végkövetkeztetés is. Hinni kell abban, hogyha tényleg valamilyen kézzelfoghatóságtól keletkezett, az a kézzelfoghatóság ellenkezőjétől megváltozik. Ez a kézzelfoghatóság a gazdasági és az ezzel összefüggő vagy szinte ugyanazt jelentő politikai helyzet. De ismétljük, az nem elég, ha egyes zsidó

jó, sőt a lehető legjobb helyzetbe kerül; tömegegyenlőségek kelljenek. Ez pedig az anyagi és politikai javak jóval igazságosabb megosztásával remélhető csak. Amivel nem azt mondom, hogy a zsidóságot ugyanazon kedvező társadalmi életfeltételek közé kell helyezni, amelyek közt a társadalom többi fajtája él, hanem csak ugyanazon életfeltételek közé. És itt az életfeltételek egyenlőségén és nem szükségképpen a kedvezőségen van a hangsúly. Mert egyenlő politikai és gazdasági helyzet az, amely különböző tulajdonságokat egymáshoz közelebb hozni, esetleg egyenlővé tenni tud. Emellett az elképzelt egyenlőség mellett azután természetesen sok egyes zsidónak az életszínvonala is egyenesen kedvezőtlenebb kell majd legyen.

Weiss Sándor

„Rachilde Rache steht“

Rachilde szimbolista költő, még pedig — francia információ szerint — a javából. A szimbolizmusban van valami, ami az embert lényegesíti át a ki nem tapintathatóság szféráiba, valami, ami leveleköteti róla a reálitás köntösét, felemeli a földről s átítatja egy általános ideológiai lényeggel. Így a szimbolista költő nem egyes osztályokhoz, fajokhoz és törzsekhez szól, de minden emberhez. Nem csoda, hogy a németek kedvet kaptak, hogy Rachildet megismerjék, ami mindenesetre bök egy nemzet, de különösen egy kultúr-nemzet részéről. Úgy látszik azonban, hogy Rachilde személyes sértésnek és nem böknek vette a német ajánlatot, mely szerint Rachilde több művét le akarják fordítani németre, nagyon természetesen gavaléros honorárium mellett. Ám Franciaországban, még a szimbolizmust is sovínista trikolorral bélelik ki, amint ez Rachildnek a müncheni Hyperon-Verlaghoz intézett leveléből kitűnik.

A levelet — illetőleg választ és ellen-választ, tehát kettőt — a Mercure de

France (– 15. IX. 1920) hozza Mme Rachilde et l'Allemagne címmel, bizonyosságául annak, hogy a szigorú költőnő mily nemes kultúrbozzút tud állani a legyőzött bocheok felett. A levélből itt közlünk egyet-mást:

Monsieur,

a Mercure de France közetíti ajánlatát, mely szerint három könyvemet le akarja fordítani. Teljes mértékben visszaútasítom az önök ajánlatát és megtiltom úgy a három könyvnek, valamint 15 más könyvemnek lefordítását is. Tiltakozom minden olyan kísérlet ellen, mely könyvemet akarja adni egy olyan nemzet kezébe, mely minden ellenvetés nélkül nézte, hogy a louvreini könyvtárat felgyújtásák.

Kurt Wolff, a kiadó nem dobta a papírkosárba ezt az arrogáns levelet, de hihetetlen udvariassággal, amilyenre csak a német kereskedő képes, válaszolt és többek között a következőket írja:

Ha ön szemünkre veti, hogy tönkretettük Louvreint, nem tehetünk egyebet, csak hogy fájdalmasan mosolyogjunk. Itt Németországban, mindig bennünk keresték az üldözendő főrekvést, mely minden időben közeledést keresett Franciaországgal és amely célul tűzte ki a principiumot, hogy megkeresse a népek kölcsönös megismerését és egy pacifista közeledést teremtsen. Nálunk jelent meg Heinrich Mann hatalmas regénye „Der Unterthan“, melyben a leggyilkosabb szatírát írja meg a birodalom, a pangermanizmus és militarizmus ellen stb. stb.

Rachilde (Mme Alfred Valette) válaszol. Ilyen alázatos, humanitárius levélre csak megindul egy író szive, aki nő és aki szimbolista.

„Bevallom önnek, azért tettem — írja — mert másként nem tehettem. Ösztönöm erősebb, mint az eszem. Előttem nem ismertlenek az ön háború előtti kísérletei és nem vonom kétségbe az ön jószándékait. Kötelességem kijelenteni önnek, aki német és ártatlan, hogy az én egyszerű francia paraszti szememben egy önöknél

lefordított francia könyv sem kárpótol egy kivágott, húszszetendős almafáért! Es hogy a világosság többé-kevésbé fényes csarnokai sem helyettesítik a piciny tűzhelyeket, melyeket önök kioltottak.“

Itt azután egy nagy retorikai magyarázat következik, mely így végződik:

„Kérem vegye tudomásúl az én gonosz jellememet; nekem nem tetszik mulattatni a németeket és punktum.“

Kurt Wolfftól nem jött válasz. Rachilde könyvei nem jelennek meg németül. De Rachildenek meg van az elégtétele, hogy bosszút állott. „Rachilde Rache steht“.

De mi, pacifisták megdöbbenve csurgatjuk befelé könnyeinket. Mi lesz ebből a nyomorult világból, ha még a szimbolista írónők is így gondolkoznak.

Ligeti Ernő

A megszólalt harangok

Berde Máriának

... Simándy Pál kezéből kiszakadt a harangkötel és zúzott tarkóval terült el a harangláb alatt.

Valahogyan ilyen formán fejeződik be Rákosi Viktor viharkavaró regénye, az „Elnémult harangok.“ Kapcsoljuk ki a regényre való emlékezéskor annak politikai vonatkozásait, melyek akkortájt annyi keserű ellenkezést váltottak ki a mellettünk élő másajkú nép lelkéből, ma érdekeljen minket Simándy Pál tragédiája, amelynek alapjában nincs köze a fajták harcához. Kész és teli emberi tragédia az övé és szívünkhöz annyival közelállóbb, mert erdélyi és magyar e tragédia. S ma emlékezni való e tragédia, mert a tragikus időben valaki harangjátékot akarna csengetni, bongóti, nyelvelőt, mely az atmoszféra nagy harmoniában találkozhatna.

Elsőnek és nagyon örvendetesnek magát a tényt kell tartanunk, hogy ime vannak már harangok, beszélő harangok, megoldódott nyelvűek, amelyek nem 1918 novemberében némultak el, mint azt magunkkal elhitetni szeretnők,

de sokkalta régebben. Ott és akkor, mikor a Simándy Páloknak markába szakadtak a harangkötelek, mikor markába szakadhattak, mert nem volt kinek szóljon a harang, elsiketültek a hívek és elcsüggedtek a haranglóbáló kezek. És mielőtt a második tragédiából ocsúdvá nyelvünket harangjátékba igazítvánk, kell meglátnunk az első tragédiát, melynek Napkeletben és Zord időben, valamennyien új Simándy Pálok újraerősítői vagyunk.

Láthatatlan és néven csak fájdalommal nevezhető ellenség a Simándyak ősi ellensége. Nem a román. A román barátunk. A mi ellenségünk sem alattunk, sem felettünk, sem körülünk nem keresendő, hanem magunkban. Pedig látjuk, ahol nagy fekete felleg kerekedik és félre kell vernünk a harangot, mert száradjon le a keze a harangozónak, kik kötelelességetmúlaszt a vész idején.

Így mondám: veszedelem ellen harangozunk. Van ki csak lélekcsengettyűt ráz, de van ki vaderóvel zúgatja a harangot, mint új Simándy, míg véres tarkóval ott nem marad maga is a harangláb alatt.

És ilyenkor dúrván rányelvelek ami hitünkön való más harangok, akik a közelgető veszedelemből csak annyit látnak, hogy az ő templomuk kapuja előtt gyérül a nép, mert az ő szavuk nem szánom-bánom és utolsó nagy nekifeszülés, hanem gyámoltalan veréb-pittyegés a viharban, mely csak azt a kis fészekaljja fiókot félti, kit szárnyaival is betakarhat, míg a nagy idő szűnik. És minden szavuk vád és gyanukeltés, minden szavuk elmarás és gonosz bélyeg, holott ha kettő is a templom, de egy az oltár és egy az Isten. Minden embert az oltárhoz, minden embert az istenhez, a magáéhoz, akiben élete és fundamentuma vagyunk: ezt zúgatjuk mi kétségbeesett, ajakbamaró erőfeszítéssel.

Minden embert csak ehhez az oltárhoz, csak ehhez az istenhez, csak az a pap a jó pap, aki a mi pagodánkban hirdeti az igét, minden más szószék szava árulás, minden más harang zúgása átok, tettetés, fizetett rontás.

Íme a testvérharang szava a másik ellen. Mikor vihar van, mikor reng a ház és hasad az ég kárpítja.

Harangjátékot akarunk az én nővérem Vásárhelyen, összehangoltat, mint vecsernyén a majlandi harminckét torony száz harangszíve összedobbanása.

Én is harangjátékot akarok.

De a Simándy Pál harangkötele már igen-igen recseg a kezeim közt. Pedig isten látja lelkemet, nem híveket-csődítő lármat viszek végbe. De a nehéz, fekete fellegek még mindig, még most is ott vannak az erdélyi magyar lélek horizontján. És gomolyognak vadul, félelmetkeltőn, vészigerően.

Es mindaddig, míg a felhőket látom, félre fogom verni a harangot. Sikoltson, tépijen, ideget, lelkiismeretet marjon minden kondulása. Ha kezemben is marad a kötél.

Akinek szép szavú pap kell, kenetes beszédű, de hogy csalogatnám el azoktól, akiknek mindenük a templom, mert van és úgy érzik, hogy elveszett az isten, csak azért, mert nincs, mert véges szemekkel nem látszik havas, melligérő szakállá.

Én is harangjátékot akarok, zengjen lázadjon minden harang, hogy düljenek le piederesztáljaikról a faragott istenek, omoljon a templom is, ha roskatag, temesse maga alá a harangozót.

Csak éljen és munkáljon a hívekben az Isten. Szentimrei Jenő

Nagyváradai festők Bukarestben

Ötven képpel képviseltetik magukat váradai piktorok az e hó folyamán meg-

nyíló bukaresti tárlaton. Bacaloglu ezredes akciója, hogy az erdélyi képzőművészek reprezentánsaival nemzeti ellen-téket felülemelkedő kultúragszuszait igazolja, bajosan fog szégyent jelenteni Nagyváradon élő festőinkre.

A több tudás tornájára való előkészületben a váradiai nem tévesztették szem-elől, hogy tárlatuk színvonala végeredményében faji becsület kérdéssévé léphet elő az idegen városban, minélfogva a kebelbeli zsúri érthető szigorral rostázta a beérkezett műveket.

Bizonyos helyi vonatkozású események közbejötté úglátszik nélkülözhetlenné tette az egybegyűlt anyagnak váradai expozícióját, ami főként a recenzióknak tett jó szolgálatot.

A bukaresti tárlaton a következő nagyváradai festők állítanak ki: Barát Móric, Lestyán, Gottesmann, Maczalik Alfréd, Mikes Ödön, Pozsonyi Jenő, Tibor Ernő és Udvardy Ignác.

Legkevésbé megállapodott a nyolc közül Maczalik. Esztendővel ezelőtt inga-gozva kereste magát, ígért volt; ma há-tározott nekilendülés olyan irányba, ami karrierje előtt a legtágabb láthatárokat nyitja meg. Interieurjei és csendéletei bármily bravurosak, valahogy még korábbi korszaka észrevétlen kinetikájának jegyében futnak tovább. Közelről figyelve a témaválogatásában tág skálájánál fogvást meglehetősen szeszélyes művészt, bajos jövő fejlődésére vonatkozólag jóslatokba bocsájtkozni, de talán mégsem tévedünk, ha a „Püspöki park“-ról és a „Köröszúgóról“ festett képeiben látjuk az áthidalást tegnapi s mai énye közt. Az elsőnek említett főstmény puritán szín-értékében, a másodiknak pedig főleg ecsetkezelésében nemcsak megnyilvánuló, de egyenesen elénkdőbbenő bátorsága az, aminek birtokában a piktor teli öntudattal kell, hogy minden fölös kételyét sarokba-vesse.

Látnia, összevetnie kellene Maczali-
liknak s e célból kiszakadnia jelenlegi

környezetéből. Nem mintha tudása, intui-
ciója túlkeves volna művészi kivirágzásá-
hoz, de mert ezáltal lendületben nyerne s
a tehetségéhez mért aránytalan megfon-
tolásokat könnyebben levethetné. Ex-
cluzív és megalkuvás nélküli képességei
úgyis jóval túlemelik azon, hogy ez a
kis észrevétel értékéből bármit levonhatna.
Kár, hogy figurális erősségeiről a kiállít-
ás be nem számolhat, mint portaitistá-
nak, azonban okvetlen sikere lesz helyes
karakter érzékre valló és ízig egészséges
hatású „Költő arcképével.“

Ha Macalik elsősorban vérbéli értelem-
ben művész, Barát Móricban meghig-
gadt technikai készség vonja magára a
figyelmet. Nem vergődí át kellőképen
problémáit s könnyedén rendeli alá a
festői témának kész hangulatát. Így egész
berendezkedése a tájfestő rovására alak-
rajzoló érvényesít. Erős kompozíciós kész-
sége is ebbe az irányba tolja, azért kiállít-
ott képei közül egy pamlagon fekvő és
egy álló nagy aktja érdemelnek elsősor-
ban említést. Itt-ott valószínűleg túlter-
mékenység következtében színbeli távlata
megcsúszik, mint épen főntebb említett
álló aktjánál. Ahol azonban maga is érzi,
hogy feladata minden képességét igénybe-
veszi, (így az „Ekszer“ című, fény-,
szín-, kompozíció- és folthatást egyaránt
megkövetelő beállításánál) — ott a töké-
letest megközelítőleg érkezik be.

Lendületes olajfesteménye Gottes-
mannak a „Fehér lovas fogat“,
többi képeiről azonban nem sok szó eshetik.
Lestyánban sok tanáros rajzkész-
ség köti a valahol mélyen rejtezkédő ér-
téket, a stilizálás nála még megerőltető
túra és fantáziáját erősen foglalkoztatják
Staeger és a Jugend háborús reprodukciói.

Alig három-négy kisméretű kép rep-
rezentálja Udvardyt. Helyesebben
szólva, épen nála, az örökös kutatónál,
ki inkább följegyzésnek szánta, mint be-
fejezett műnek a váradkörnyéki tájak itt
látható hindú nyugalommal elmélyített
levegőjét, tude napraforgóit s nemes elő-

térben a nagyszerű nyárfákat: — ezek a képek nem merítik ki a reprezentálás fogalmát. Egy-egy vonatkozás érzékeltetése csak e meglátások abból az őszinte és orموk fölött úszó egybeforradásból, amiben Udvardy oly harmónikusán él a természet gazdag változatosságával.

Tibor Ernő egyik legjellegzetesebb képe, a „Kispiac“ dominálja az egész tárlatot. Annakidején, amikor ez a hatalmas vászon elkészült, forradalmas útjelzője volt az egész Tiszahátnak. Előtte semmisem ütött még nivót Váradon; úgy dobbant le mozgástól vibráló tarka tömege az azóta modernné vedlett vidéki városok csodálkozásába, mint egy kis darab reformáció.

Nagybányán, Élesden és Csucsán legutóbb festett képeit azonban bátran állíthatta Tibor a mult első mértföldköve mellé. Az elviharzott első sikerek tanúja és tárgya nem fogja kényelmellenül apja nyakára nőtt gyermek szerepét játszani a viszonyításban.

A sárgabarna csucsai hegyek, Nagybánya szellős távolságai mint aranyszínű tisztult óborok az igéretes szőlőgerzedekhez: állnak összefüggésben a régi festő régi ecsetvonásaival.

Csupa meleg hangulat árad ki Mikes Ödön tordai tájképeiből. Ezelőtt sokszor kemény kolonirozása jótékonyan lágyult férfias, egészséges festőiséggé. Profeszszoros szaktudása még évekkal ezelőtt is megérzett vásznain. Ma, pályafutása zenitjén, szakított a marasztó tegnappal. Csak festő már s ezt örömmel jegyezzük fel róla. A komplementair színek dekoratív kihasználására senkisémm törekszik nálánál eredményesebben kiállító kollegái közül.

A pasztellkréta puha tónusaiból Ponzonyi Jenő remekelt néhány igen egyéni felfogású képet; könnyevasztafkás intérierurje pedig élénk, szép színeivel a tárlat egyik nagyon figyelemreméltó darabját képezi.

Tabéry Géza

Erdélyi kultúra és kultúrérték

(Hozzászólás a „Napkelet“ programjához)

A Magyarországtól való elszakadottság folytán adótnak látszik kultúránk továbbfejlesztésének a formája: a magyar kultúra speciálisan erdélyi elemeinek továbbfejlesztésével, erdélyi hajtásának ápolgatásával folytatni a munkánkat ott, ahol a nagy katasztrófa félbeszakította. Erdély földje nem feltöretlen talaj a kultúrunk szármára: itt régi nevek, régi küzdelmek, régi próbálkozások és vértanúk — mennyi vértanú! — emléke él és a nép lelke fejlesztésre képes elemek kincsházát rejti. A törekvéseknek itt könnyű elődöt találni, a próbálkozásokat könnyű a régiekéhez kapcsolni akarni és sok tekintetben igazolt az a munka, mely a régi és speciálisan erdélyi elemek feltárásával akarja a további fejlődés számára az alapot megvetni. Olyan munka ez, amelynek már régóta meg kellett volna kezdődnie, amely új színeket adhat az egységes magyar kultúrának és megadhatja azt a lendületet, azt a stimulust is, amely szélesebb kultúrmozgalmat képes létrehozni és azért, hogy többek munkájának ad teret, sokak érdeklődését és támogatását tudja a kultúra javára összefoglalni. Mindezt azonban csak bizonyos feltételek szem előtt tartása esetén, melyek nélkül egyenesen károssá s az igazi fejlődés elfojtójává válhat.

Mindenekelőtt szem előtt tartandó, hogy a magyar kultúra egységére kulturális szempontból is nagyobb szükség van most, mint bármikor. A mozgalom azonban nem is indul úgy, mint amely ezt az egységet veszélyeztethetné — erre valószínűleg csak a mozgalom teljes kifejlődése, túlnövése esetén kerülne a sor — és ezért egyelőre közelebb van egy másik veszély, amely egyszersmind az igazibb

is, mert épen lényegében támadja meg a kulturális fejlődést és a mostani szomorú körülmények között még is akaszthatja. A kulturális értékelésnek a kérdése az, amely ha helytelen útra terelődik, minden belső behatásnál nagyobb és főleg mélyebb veszélyt jelent és amely annál könnyebben terelődik helytelen útra, mert lényegbeli tulajdonsága, hogy néhány kiválasztott privilégiuma, míg a szélesebb rétegeket jelszavak, érzések és a kulturális élet terén értéket nem képviselő más tekintetek vezetik. Ezért a szélesebb rétegekre kiterjedő kultúrmozgalmak nagyon könnyen fajlnak épen az igazi értékek elleni hadakozássá és ezért kell egy oly mozgalom vezetőinek is, mint amely most a speciálisan erdélyi kultúrelemek kifejtésének a jelszavával megindul, állandóan szem előtt tartani és hangoztatni azokat a feltételeket és fenntartásokat, amelyek nélkül a munkájuk rosszabb lenne a tétlenségükénél is.

Értékek teremtése után a helyes értékelés a kultúra terjesztésének legigazibb módja. Az értéket azonban mindig az egyén teremti, míg a mozgalmaknak állandó tendenciája a helytelen értékelés: lebecsülése az eszmekörükbe nem illő értékeknek és túlbecsülése a programjuknak megfelelő műveknek. Hasznuk: hogy ösztönzést adhatnak kultúrmunkára és alkalmat a kultúra terjedésére; magasabb értékek teremtése azonban kívül esik képességükön, de helytelen értékeléssel akadályozhatják. Ezért bárki kapcsolódik is be bármiféle irányzatba vagy mozgalomba, állandóan a legnagyobb erőfeszítést kell tennie, hogy a helyes értékelést a mozgalom körén belül is biztosítsa s ezáltal a mozgalom káros velejárójának túlsúlyba kerülését megelőzze.

Ha tehát egy költőt egekig magasztalunk csak azért, mert erdélyi, ha

nincs szemünk meglátni olyat, ami nem speciálisan erdélyi, ha óriásokat csinálunk az erdélyi multminden alakjából és az emberiség nagy alakjai mellé állítjuk őket, csak azért, mert hát nekünk annyira fontosak, akkor — beletemetk ezünk Erdélyéletébe és magban temetjük el kultúránk jövőjét is. Ám hadd ássuk ki a multból Erdély embereit: biztató munka lesz; hadd szedjük össze népművészetünk elemeit: kincseket gyűjtünk; hadd gyűjtsük egy táborba az erdélyi gondolat munkásait és tegyük minél simábbá útjukat, — de ne feledjük el hozzátenni: csupa nagyszerű kezdés, csupa félbenmaradt álom és alig néhány olyan név és munka, mely magasabb értéket jelentene. Ne feledjük el hangoztatni, hogy egészen mást értünk erdélyi kultúrán, mint angol, francia, vagy görög kultúrán: mérhetetlenül szerényebbet, kisebbet, sőt lényegileg különbözöt, mert itt nincsen meg a műveknek, embereknek és gondolatoknak szerves összefüggése, önálló együttes élete, mely a megjelölést a külön kultúra szóval jogossá tenné. — És jusson biztatás és támogatás azoknak is, akik nem valami speciálisan erdélyi irányban alkotnak, még ha irányuk és tehetségük idegenszerű is, mert az igazi érték mindig emberi és ők talán a legegyszerűbb úton keresik. Micsoda erdélyi? Csak az, ami az eddigi erdélyi irányoknak, felfogásoknak, ízlésnek megfelel? Előbb vagy utóbb mindig ez a felfogás kerekedik felül és vezet teljesen indokolatlan és nehézkes konzervatívizmusra, mely minden fejlődési lehetőséget elfojtani törekszik. Nagyobb perspektivákat, szélesebb területeket kell áttekinteni és ebből a nézőpontból kell értékelni, különben a mozgalom a lokálpatriotizmus felbuzdulásává lesz, amelynek még a nacionalizmus erői sem állnak a rendelkezésére.

Gyűjtsük tehát össze az erdélyi kultúra elemeit, szerető gonddal és féltve, de sohse felejtjük el hozzátenni az egyetemes emberi kultúrát átfogó tekintetűnk alapján alkotott ítéletünket. Hát tehát Apáczai Cseriről írunk, tegyük hozzá, hogy nem volt Descartes, vagy Spinoza. Ha az erdélyi tudomány szálaít kutatjuk, valljuk be, hogy ilyen még nincsen; egy-két nagy név, mint a Bolyaié, még nem jelent sem erdélyi, sem magyar tudományt. Ha a kalotaszegi varrottast csodáljuk, vagy egy mélyszínű népies korszót, jusson eszünkbe egy-egy japán szövet, vagy váza, vagy hogy az athéni Kerameikoszson hasonlíthatatlanul tökéletesebb edényeket gyártottak, anélkül, hogy utóbbiakat egyedül üdvözítö mintaként állítanók oda. És ha az erdélyi építészlet emlékeit gyűjtjük és erdélyi stílusról beszélünk, tartsuk szem előtt, hogy csak magban van meg, ami megvan és a mi munkánkra vár a feladat, hogy a meglevöt magasabb kultúrigényekhez hozzáfeljlesszük.

Igazságos, de szigorú ítéletre van szüksége a jövőnek, olyanra, mely nem kis körök szempontjaiból néz. Két út áll előttünk: az egyik hízeleg hiúságunknak, kedvez az előítéleteknek és egy nyugalmas konzervatívizmusnak; a másik sok tudást, tehetséget és állandó erőfeszítést igényel önmagunk ellen, de fejlődés csakis ezen az úton lehetséges. Kiki válasszon izlése szerint.

Murányi Gyözö

Nagy Emma: A verseim...

(1920. Zord Idö, kiadása Marosvásárhelyt. Ára 20 Lei)

Egy vers nem vers, mert ritkán és fogyasztékosan jellemző az egyéniség torzójából egy a véletlen áhítat pillanatában letört márványdarab. Egy vers legfelfebb, ha szép is nem mond többet, mint önmagát: ime, én egy szép vers vagyok. Egy kötet vers már átfog az egyéniségből néhány

évet, vagy hónapot. A verses kötetben magával a költövel beszélék s ahogyan a versek írója kinyílik előttem, mint a szerelem felfokozott magafeledésében a senkivé törpült. Én, onnan tudom; hogy a költö szól hozzám, mert egy kötetnyi versben a végzetes megnyilatkozás közvetlenségével és bizalmasságával fordult felém egy ismeretlen s ahogyan a szavakat válogatja, kitördeli magából, vagy elhallgatja; hogy sokkal többet mondjon: személytelenné válika versek írója, mind egy lesz a neve, foglalkozása; vallása, külseje számomra. A költö szól. Az Ember énekel emberi eszközökkel az emberhez.

Innen tudom, hogy Nagy Emma költö. Öszintén be kell vallanom, néha tartottam tőle, hogy nem az. S ha másra is ezt a benyomást tette volna, köszönje annak, hogy úgy látszott, mintha költöv é a karnák csinálni. Másnak is fel kellett tűnjön ez, nem hiszem, hogy magam volnék e látszat felismerésében az egyetlen azok közül, akik szemeltartanak pályákat és tehetségeket, akiknek öröme, mint magamnak, látni felcsillanását pász-tortüzeknek a jelen meglehetősen kopár ormain. A könyve megnyugtató, Nagy Emmát nem lehetett jelentéktelenné adminisztrálni, mert ő az erősebb.

Nem mondom azonban, hogy kész költö volna Nagy Emma. A teljes kinyílásának még útját állják mások, akik hamarabb és teljesebben kinyíltak előtte, hogy eltakarják előle és minden fiatalok elől az egyéniség egyenes útját. Ók a nagyok, a késszek, az örökkéhatók, akikkel állandó harcot kell vívni, mert néha leküzdhetetlenül hatnak ránk s akaratlanul az ő formáikba ringatjuk bele a mondanivalót, vagy az ő mondanivalóik kívánkoznak ki a tudatunk alól, fel nem ismert emlék formájában. Így van Nagy Emma Ady Endrével, mikor önmagát egy későre jött Ady Endre elcsukló hangjának látja és hirdeti és ír a Nagy Emma kezével öntudatlanul is egy — Ady verset. Nem azt mondja, amit Ady, de sokkalta rosszabb, hogy úgy mondja

el, ahogyan Ady. A vers nem rossz, de én ebben a könyvben Nagy Emmát keresem. Túl lapozok rajta. És itt van „Az új imádságom“, a „Most így kívánok jóéjszakát“, vagy „Az én részem“ és magamban Ady kongruens verseit recitálom, Ady régebben él bennem, nem tehetek róla.

Hanem az eltanúltságokon túl is van Nagy Emma. Ez a Nagy Emma már csak tanult Adytól, tanulta, hogyan kell kitárulni, hogyan kell leereszkedni a saját magunk legmélyebb tárnáiba, hol kell keresnünk egyéniségünk rejtett természet-aranyát. Ebben Kaffka Margit szárazabb elmélyedései is segítségére voltak Nagy Emmának a magyar klasszikusok formanyelve sem idegen előtte. Ám ezek mind már nem összetevői, csak iránymutatói az új költőnek, akinek leutánzásokra hovatovább nem is lesz szüksége, mert vannak versei, amelyekben elérkezett már önmagához.

Ez a Nagy Emma fiatal, lenyűgözött s lenyűgözöttsége martiriumát szenvedő — lány. Ne tessék a tíz év előtti Erdős Renére gondolni. Nagy Emmában nem az erotikum harcol a polgári lánysággal, ő a tisztaságát akarja átizzítani a szerelem kohójában, amelyen túl még tisztább, még felsőbbrendűvé edzett lesz a szerelem. Nem triviálisan csak a férfivel akar találkozni, de fel akar oldódni a férfiben, mert e nélkül nem tud tovább lendülni, e nélkül végső, kifejezett és tudatos-magára nem találhat rá. Ezt a lányságot éli ki Nagy Emma versei nagyobb részében. Itt őszinte. És a szerelemben megtalált gyermekség hangjai, a költő hangjai.

Nem tudok korábbi könyveiről s ez a könyv nagyon az első könyv benyomását teszi rám. Komolynak és őszintének tartom, ha valaki válogatatlanul köti csomóba verseit, ez valami lutheri: itt állok, másként nem tehetek gesztus. Azonban én mégis le hagytam volna pár versét ennek a kötetnek. Az alkalmi verseket ér-

tem, amelyek egységzavaróan hatnak és nekem semmi közöm hozzá, hogy Nagy Emma Herceg Ferenchez üdvözlő verset írt és olvasott fel. És mi több: erre Nagy Emmának szüksége sincsen. Erre a reklámra. Ezeket a verseket hagytam volna, hogy gyűjtse össze majd a kegyeletes utókor.

És még valamit. Nagy Emma a nagy szót keresi, holott a jellemzőre van szüksége, az összemarkolóra, a pontosan kifejezőre. És épen a nagy szóból érzik ki a keresettség, a jellemző — melyet pedig néha tovább kell keresni a műhelyben — találó és természetes lesz egyszerre a vers szövetében. Innen van, hogy poénjai néha kivirágoznak, ahogyan a bimbó kifeszlik magától, néha pedig hamis pátosszal hullanak a lába elé.

Sokat várok Nagy Emmától s szeretném, ha önmagához még sokkal szigorubb volna, mint aminőre engem a verseiből kiolvasott értékek köteleznek vele szemben.

Szentimrei Jenő

Napkelet hírei

A Napkelet hirdette novella és verspályázat október 31-én lejárt. E pályánatban még az eredmény nem tekinthető át, mintegy 30 novella és 100-nál több vers érkezett. A pályaműveket átadták a bíráló bizottságnak és azt hisszük, hogy legközelebbi számunkban már be is számolhatunk az eredményről.

A Napkelet második estélyét Marosvásárhelyen rendezti november első felében. Az estélyen a kolozsvári magyar nemzeti színház tagjai is részt vesznek Szentgyörgyi Istvánnal az élükön.